

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра української мови

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри української мови,
доктор філологічних наук, професор
_____ Віра КОТОВИЧ
«_____» _____ 2025 року

**Пізнавально-виховні можливості вивчення живомовної
антропонімії на уроках української мови здобувачами
загальної середньої освіти**

Освітня програма: Середня освіта (Українська мова і література,
мова і література (англійська))

Спеціальність: 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)»

Предметна спеціальність: 014.01 «Середня освіта» (Українська мова і
література)

Додаткова предметна спеціальність: 014.02 «Середня освіта» (Мова та
зарубіжна література (англійська))

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації: Магістр середньої освіти.

Вчитель української мови і літератури,
англійської мови та зарубіжної літератури.

Автор роботи – **Ленія ЯКУБОВА** _____

підпис

Науковий керівник – док. філол. наук, проф. **Петро МАЦЬКІВ** _____

підпис

Дрогобич, 2025

Секретар ЕК _____ ім'я, прізвище
підпис

АНОТАЦІЯ

Якубова Лєніяр. Пізнавально-виховні можливості вивчення живомовної антропонімії на уроках української мови здобувачами загальної середньої освіти.

Магістерська робота присвячена дослідженню ролі живомовної антропонімії як важливого лінгвістичного та культурного ресурсу в сучасній українській школі. У роботі обґрунтовано освітній потенціал антропонімії у формуванні пізнавальної активності, мовленнєвої компетентності та міжкультурної комунікації здобувачів освіти, зокрема через опрацювання імен кримськотатарської громади «Іхсан-Щирість» м. Дрогобича.

У межах дослідження проаналізовано наукові підходи до вивчення антропонімії, специфіку кримськотатарських власних імен, їхню етимологію, структуру та культурно-історичні нашарування. Здійснено лінгвокультурологічний аналіз імен представників кримськотатарської громади «Іхсан-Щирість» м. Дрогобича, виокремлено їх пізнавальний та виховний потенціал.

Результати роботи можуть бути використані вчителями української мови, укладачами навчально-методичних матеріалів, а також у подальших лінгвістичних і педагогічних дослідженнях, що стосуються ономастики, міжкультурної освіти та регіональних етнокультурних студій.

ABSTRACT

Lyenyar Yakubova. Educational and Cognitive Potential of Studying Living Anthroponymy in Ukrainian Language Lessons by General Secondary Education Students

The master's thesis is devoted to exploring the role of living anthroponymy as an important linguistic and cultural resource in the modern Ukrainian school. The research substantiates the educational potential of anthroponymy in fostering cognitive activity, speech competence, and intercultural communication among students, particularly through the study of the personal names of the Crimean Tatar community “Ihsan-Shchyrists” in the city of Drohobych.

Within the study, scientific approaches to anthroponymy were analyzed, along with the specific features of Crimean Tatar personal names, their etymology, structure, and cultural-historical layers. A linguocultural analysis of the names of representatives of the Crimean Tatar community “Ihsan-Shchyrists” in Drohobych was conducted, and their cognitive and educational potential was identified.

The results of the work may be used by Ukrainian language teachers, developers of educational and methodological materials, as well as in further linguistic and pedagogical research related to onomastics, intercultural education, and regional ethnocultural studies.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І.	
КРИМСЬКОТАТАРСЬКА АНТРОПОНІМІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ	
ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ.....	9
І.1. Офіційна та живомовна кримськотатарська антропонімія.....	9
І.2 Сучасні словники як джерело вивчення особових власних імен.....	14
І.3. Походження та значення жіночих і чоловічих імен кримських татар..	17
РОЗДІЛ ІІ.	
СИСТЕМА ОСОБОВИХ ВЛАСНИХ ІМЕН ПРЕДСТАВНИКІВ	
КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ ГРОМАДИ ДРОГОБИЧА «ІХСАН-	
ЩИРІСТЬ».....	38
ІІ.1. З історії імен представників кримськотатарської громади «Іхсан-	
Щирість» м. Дрогобича.....	38
ІІ.2. Вплив міжкультурної комунікації на формування особових імен у	
молодіжному середовищі.....	43
ІІ.3. Вивчення живомовної антропонімії представників	
кримськотатарської громади «Іхсан-Щирість» на уроках української мови	
в закладах загальної середньої освіти м. Дрогобича	46
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	58

ВСТУП

Активізація розвитку антропонімії як наукової галузі, посилений інтерес до дослідження сучасних особових назв та вивчення загальнотеоретичних питань антропоніміки – явище не випадкове, а продиктоване насамперед науковими і практичними потребами, тим важливим значенням, яке має антропоніміка не лише для мовознавства та гуманітарних наук загалом, але й для освітньої діяльності. Власні особові імена утворюють стійкий пласт одиниць, відомих усьому народові, і входить до найбільш активної лексики загальнонаціональної мови.

Ім'я – це знак, на основі якого індивідуалізується та ідентифікується особа. Воно супроводжує людину протягом усього її життя. Тож із тисяч відомих батьки уважно добирають саме те, яке найбільше їм до вподоби, гармонійно би поєднувалося з іменем по батькові, свідчило про моральні, естетичні, національні, релігійні чи інші чинники.

Процеси становлення й еволюції особи тісно пов'язані зі звичаями і особливостями духовної культури народу, його історією. У системі власних імен, що склалася протягом минулих століть, знайшли відображення різні сторони суспільної, господарської, культурної, в тому числі й мовної діяльності народу на різних історичних етапах [19, 6].

Сукупність кримськотатарських особових імен, їх форми, етимологія і вживання – це один із найважливіших компонентів традиційної духовної культури народу. Особові імена і формули сукупного імені – це свідчення його етногенезу, історії, релігії, моральних переваг і оцінок. Вони – кумулятивні культурні знаки, що об'єднують людей в єдине суспільство, сприяючи їхній національній ідентифікації [10, 7].

Вагомий інтерес становить сучасний кримськотатарський іменник, який досі належить до недостатньо вивчених. Антропонімію Криму досліджували Ш. Хайбулла, Е. Озенбашли, імена арабів, персів, таджиків та тюрків – А. Гафуров.

Наша робота присвячена дослідженню пізнавально-виховних можливостей живомовної антропонімії на уроках української мови здобувачами загальної середньої освіти на матеріалі власних імен представників кримськотатарської громади Дрогобича «Іхсан-Щирість».

Актуальність теми. Особові власні імена представників кримськотатарської громади Дрогобича «Іхсан-Щирість» ще не були предметом аналізу. З огляду на відсутність вивчення живомовної антропонімії, тобто власних особових імен представників цієї громади, наша робота є особливо актуальною.

Мета роботи – дослідити пізнавально-виховні можливості живомовної антропонімії на уроках української мови здобувачами загальної середньої освіти (на матеріалі особових власних імен представників кримськотатарської громади Дрогобича «Іхсан-Щирість»). Для досягнення цієї мети вважаємо за необхідне виконати такі **завдання**:

1. Опрацювати наукову та навчально-методичну літературу, у якій досліджуються теоретичні питання функціонування особових власних імен.
2. Зібрати та систематизувати особові власні імена представників кримськотатарської громади Дрогобича «Іхсан-Щирість».
3. Проаналізувати живомовну антропонімію кримських татар, які навчаються у закладах загальної середньої освіти м. Дрогобича.
4. Схарактеризувати пізнавально-виховні можливості вивчення антропонімії на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Об'єктом дослідження є особові власні імена представників кримськотатарської громади Дрогобича «Іхсан-Щирість», а **предметом** – лексико-семантичний аналіз живомовної антропонімії та її пізнавально-виховні можливості на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Методика дослідження ґрунтується на описовому, порівняльному, порівняльно-типологічному методах, застосовується також методика хронологічних зрізів.

Національні особливості культури якнайяскравіше виявляються у мові та літературі. Важливо, щоб слово було не просто мовним знаком-символом, а й знаком-темою, конденсатом певних культурологічних відомостей про національну культуру, духовність, ментальність народу [2, 123]. Це стосується і власних імен, бо вони не лише називають особу, але й репрезентують її у суспільстві. В школі, ведучи мову про імена, слід наголошувати, що в кримськотатарського народу так само, як і в українського існувала прекрасна традиція, пов'язана з обранням імені для дитини, а саме – звичай називати її на честь когось із батьків подружжя. Першого сина називали іменем діда, а другого – іменем батька. Давши дитині ім'я свого батька чи матері, не лише виявляємо любов і повагу до них, а й продовжуємо життя імені у колі своєї родини, створюємо певну традицію роду, яку, можливо, продовжать і діти та внуки. Також у кримських татар є чудова традиція надати право обрання імені діду або батькові.

У системі шкільних завдань виділяється етнокультурна змістова лінія. Вона являє собою перелік культурологічних тем, які орієнтують учителів на добір відповідних завдань, що мають познайомити учнів з історією, звичаями і традиціями, духовними скарбами рідного народу, із загальнолюдськими моральними нормами. Етнокультурний принцип належить до базових і має реалізовуватися і на уроках української мови. Тож ніколи не буде зайвою бесіда, проведена вчителем, про те, як виникли наші імена, які джерела живили і живлять їх склад, які процеси у найменуванні новонароджених спостерігаємо нині, де фіксуються імена, що сьогодні є нового в дослідженні імен та й взагалі, як слід ставитися до свого імені. Крім того, учням важливо знати правопис імен, відмінювання, творення імен по батькові тощо.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що вперше об'єктом досліджень стали не лише особові назви як такі, але й офіційна та живомовна антропонімія представників кримськотатарської громади Дрогобича «Іхсан-Щирість». У дослідженні прослідковано можливість опрацювання особових власних імен на уроках української мови.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що зібраний і систематизований у ній матеріал може бути використаний при проведенні уроків з української мови та позакласних заходів у закладах загальної середньої освіти. Результати роботи можуть використовуватися при вивченні лексичних та орфографічних тем на уроках української мови, під час проведення виховних заходів тощо.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та списку використаної літератури. Обсяг роботи 52 с., список використаної літератури нараховує 20 найменувань. Для з'ясування походження імен кримських татар ми використали 4 лексикографічні джерела.

РОЗДІЛ І

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА АНТРОПОНІМІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ

I.1. Офіційна та живомовна кримськотатарська антропонімія

Кримські татари – тюркомовний народ мусульманського віросповідання. Їхній етнос сформувався на території Кримського півострова внаслідок складного процесу злиття місцевих дотюркських племен (таври, скіфи, сармати, греки, готи, алани) з тюрко-монгольськими етнічними групами, що прибували сюди в різні історичні періоди (гуни, тюрко-болгари, печеніги, огузи, кипчаки, турки-сельджуки, монголи, ногайці). У науковій літературі переважає погляд, згідно з яким в етногенезі кримських татар поєдналися два основні компоненти – автохтонний і прийшлий.

Автохтонний (від грец. *autochthōn* – «місцевий, корінний») – це народ або етнічна група, яка виникла й сформувалася на певній території, живе там з давніх часів і є її корінним населенням.

Прийшлий – це народ або етнічна група, що прийшла на певну територію з інших земель, тобто не є її корінним населенням.

Серед кримських татар традиційно розрізняють три субетнічні групи – степових, гірських і південнобережних, які істотно відрізняються між собою за антропологічними характеристиками, культурно-побутовими традиціями та походженням.

Унаслідок депортації кримськотатарського народу 1944 року до Середньої Азії та на Урал у їхньому культурному житті відбулися глибокі процеси деетнізації. Кримським татарам було заборонено повертатися на історичну батьківщину; знищувалася традиційна тюркська топонімія Криму, а зі словників та офіційних документів зник навіть сам етнонім «кримський татарин». Лише наприкінці 1980-х років, із посиленням національного руху, розпочалося масове повернення кримських татар до Криму [13, 6].

Етнічна багатокомпонентність, складна історія народу та його багатовікові культурні контакти знайшли своє відображення в духовному житті кримських татар, зокрема в антропонімії. Дослідження кримськотатарських імен дає змогу з'ясувати маловивчені аспекти етнічної історії, характер міжетнічних впливів, особливості еволюції духовного життя та специфіку світогляду народу.

Оскільки духовна культура кримських татар ґрунтується на Ісламі, який утвердився в Криму в XIV ст., то всі основні обряди, зокрема й обряд надання імені дитині, здійснюються відповідно до мусульманських канонів.

В ісламській традиції, як і в інших монотеїстичних релігіях, вибір особистого імені має виняткове значення. Як відомо, пророк Мухаммад (с.а.с.) змінював імена своїх послідовників, якщо вони мали негативне, принизливе або неблагозвучне значення, замінюючи їх більш прийнятними та милозвучними варіантами. Наприклад: справжнє ім'я сподвижника Абу Хурайри було Абд аш-Шамс («Раб Сонця»), але пророк Мухаммад (с.а.с.) дав йому прізвисько Абу Хурайра («Батько кошенят») за те, що він любив і доглядав за котами (в історію він увійшов і став відомим під цим іменем). Водночас він не схвалював імен, які могли натякати на надмірне самозвеличення або приписування людині моральних чи фізичних рис, якими вона може не володіти (наприклад, «доброзичливий», «прекрасний») [13, 17].

До мусульманських належать імена, у структурі яких перша частина містить слово *Абдул* («раб»), а друга – один із 99 епітетів Аллаха, наприклад, *Абдул Рахман* («раб Милостивого»), *Абдул Гаффар* («раб Всепрощаючого»). Також поширені імена канонізованих пророків і праведників: Мухаммад, Алі, Ібрагім (Авраам), Сулейман (Соломон). Дівчатам найчастіше дають імена жінок із родини пророка – Айша, Фатіма, Хатіджа, Рукайя, Зайнаб, тощо [20, 19].

У сучасному суспільстві ім'я дитині зазвичай обирають батьки, орієнтуючись на його милозвучність та естетичне сприйняття. Під час обряду наречення мулла або імам (може бути і батько дитини), обернувшись у бік Мекки, читає особливу молитву – «езан ади», промовляючи обране ім'я тричі:

спочатку в праве вухо немовляти, потім в ліве. Після цього мулла вголос проголошує ім'я дитини та її батьків і передає дитину родині.

Під час вибору імені батьки часто враховують думку старших родичів – бабусь і дідусів. Іноді дітей називають на честь предків чи близьких родичів, найчастіше померлих. Так, за даними польового запису 2007 року в селі Баштанівка (Пички) Бахчисарайського району, респондентка Асанова Найле (1935 р. н.) повідомила, що ім'я першій дитині традиційно обирає мати чоловіка, другій — мати дружини, а решті дітей — самі батьки. Іноді дітям дають імена відомих історичних постатей (Амет-хан, Герай, Тимур) або сучасні популярні імена (Ельзана, Леніза, Деніза, Артур) [6, 30].

Розглядаючи структуру кримськотатарського особистого імені, варто зазначити, що в минулому кримські татари, як і більшість тюркських народів, не мали прізвищ та офіційного по-батькові в сучасному розумінні. Ім'я складалося з особистого імені дитини та імені її батька із суфіксом **-огли** («син») або **-кизи** («дочка»). У період Російської імперії почала формуватися практика впровадження прізвищ, яка остаточно закріпилася за радянських часів. Найчастіше прізвища утворювалися від імені батька чи діда.

З другої половини ХХ ст. у документах почали зазначати також по-батькові, і сучасна система антропонімів набула звичного вигляду: прізвище, ім'я, по-батькові. Втім, у народному побуті така форма не прижилася. На надгробках кримських татар, наприклад у смт. Куйбишеве Бахчисарайського району, зазвичай указували лише особисте ім'я померлого та ім'я його батька із відповідним суфіксом: Сейталі-оглу Сейтджеліл (1932–1995), хоча в офіційних документах записано Сейтджеліл Сейталійович.

Останніми роками спостерігається тенденція відродження традиційних форм по батькові. Часто батьки свідомо вписують до документів історично властивий антропонімічний формат, наприклад: Хатідже Фазил-кизи (2013 р. н.).

У традиційній культурі кримських татар існували також заборони у використанні особистих імен. Подружжя не зверталось одне до одного на ім'я,

а використовувало імена старших дітей або спеціальні звертання: Апай! («дружино»), Акай! («чоловіче!»), Бабаси! («татку!»), Анаси! («мамцю!»). Усередині родини до старших зверталися виключно на «ви», до молодших — залежно від ситуації: як на «ви», так і на «ти». Нині подібна форма спілкування використовується теж, але є також багато сімей, які користуються сучасними тенденціями у спілкуванні в родині. У більшості регіонів кримські татари звертаються на «Ви» до старших за віком чи соціальним становищем осіб, за винятком представників долинних татар і жителів північного Криму від Керчі до Перекопу, а також окремих районів Південного узбережжя [20, 201].

Однією з характерних ознак кримськотатарської антропонімії є мелодійність особистих імен, що зумовлена особливостями фонетики мови. Серед кримських татар, як і в деяких інших тюркських народів, поширений звичай надавати дітям співзвучні імена, особливо близнюкам. В родині Джамалітдіна та Гульнари Джамхірових семеро доньок, які теж мають співзвучні імена: Саййора, Сітора, Нігора, Насіба, Гульджамал, а у двійнят імена – Ширін та Шахзода. Нерідко зустрічається типовий для тюркських народів давній звичай нарікати дітей іменами, які починаються на одну літеру. Наприклад, троє дітей Рефата та Лілі Джелялових мають імена: Нуріє, Нуріддін, Наїлє. Часто дівчатам дають близькі за змістом імені — якщо одну назвали *Айше*, то другу, найімовірніше, назвуть *Фатіме*, особливо якщо це двійнята. Так само й у хлопців *Асан* та *Усеїн*. Співзвучність першої або другої частин імені дитини з іменами батьків або старших братів та сестер впливає на вибір того чи іншого імені в родині. Ім'я дівчинки переважно співзвучно з ім'ям старшої сестри або матері: Земінє, Емінє, Медінє; Нуріє, Хатідже; Хабіба, Хафіза. Ім'я хлопчика буває співзвучним з ім'ям старшого брата або батька: Мухаммад, Мустафа; Самаріддін, Салахуддін; Бекджан, Нурджан [9, 29].

Для кримських татар, як і для казанських татар, типовими є скорочені форми особистих імен, запозичені з інших мов. На перший погляд, деякі з них мало нагадують свої арабські або перські відповідники. Наприклад,

кримськотатарське чоловіче ім'я Абляз походить від арабського Абдуллазіз, а жіноче Зера – від Захра. Способи скорочення запозичених імен у кримськотатарській мові різноманітні й становлять окремий предмет дослідження для філологів.

Аналіз походження особових імен у кримськотатарській антропонімії дає підстави стверджувати, що більшість із них мають арабо-персидські корені. Такі імена становлять близько двох третин усього антропонімічного фонду. При цьому приблизно половина з них є безпосередньо мусульманськими (наприклад, Мухаммад, Мустафа). Варто зазначити, що арабські імена переважають серед чоловічих, тоді як жіночі зазвичай утворені з перських слів. Найбільш чисельна група особистих імен сформована від прозивних слів арабської мови: Енвер, Емір, Мідат, Джеміль, Фікрет, Сафіє, Лейля, Халід, Нуріє та ін.

В першому тисячолітті нашої ери в Криму мешкали й іракомовні племена, які були асимільовані тюркомовним населенням Криму, що вплинуло на мову та на антропонімію. Серед заявлених у той період в офіційний вжиток, а також завдяки впливу перської літератури, почали активно вживатися такі імена: Ділявер, Гульнара, Ніяра, Ферузе, Діляра та ін.

Коли 1938 р. кримськотатарська абетка перейшла з латиниці на кирилицю, з неї було вилучено літеру «*h*». Внаслідок цього імена почали писати та вимовлятися без неї: Амет замість *Ahмед*, Абдураман замість *Абдуррахман*, Ава замість *Нава*, Амза замість *Намза*, Асене замість *Насене*, Афізе замість *Нафізе*, Абібє замість *Набібє*, Сейфулла замість *Сейфуллаh*, Абдулла замість *Абдуллаh*, Мамут замість *Маhмуд* [7, 36]. Цей принцип став традиційним у багатьох іменах такого типу.

Отже, офіційна та живомовна кримськотатарська антропонімія пройшла непростий шлях становлення, але попри все сьогодні вона є самобутньою і кожне ім'я несе в собі певні сенси та спонукає замислитися над своєю етнічною належністю.

I.2. Сучасні словники як джерело вивчення особових власних імен

Як виникли наші імена? Які джерела живили і живлять їх склад? Які процеси у найменуванні новонароджених спостерігаємо нині? Де фіксуються імена? Що нового в дослідженні імен? Відповіді на ці та інші питання ми можемо знайти в словниках власних імен.

Словники особових власних імен відіграють важливу роль у процесі формування антропонімійної системи кожного народу. Вони є не лише лексикографічними джерелами, а й культурно-історичними документами, що фіксують духовні, мовні та соціальні зміни в суспільстві. Сучасна ономастика розглядає словники як основний матеріал для реконструкції розвитку іменника певного етносу, адже саме в них зберігаються архаїчні, регіональні й варіантні форми особових імен [3, 45].

Типологічно словники особових імен можна поділити на етимологічні, тлумачні, історичні, порівняльні та навчальні. Етимологічні словники зосереджують увагу на походженні антропонімів, визначаючи мовні шари та запозичення (наприклад, арабські, перські, тюркські). Тлумачні словники розкривають значення імен і пояснюють їх семантику. Історичні словники простежують розвиток імен у певний період, а порівняльні – виявляють спільні та відмінні риси між іменниками різних народів.

Навчальні словники мають дидактичне спрямування і використовуються у школах під час вивчення ономастики [5, 112]. У сучасній українській лексикографії з'являються видання, що відображають не лише українські, а й іншонаціональні імена, зокрема кримськотатарські, вірменські, єврейські. Такий підхід свідчить про міжкультурний характер антропонімії як частини духовної спадщини багатонаціональної України [19, 4].

Кримськотатарська антропонімія є результатом тривалих етнокультурних процесів, у яких поєднано давні тюркські, арабські та перські елементи. У словникових джерелах XX–XXI століть зафіксовано велику кількість

кримськотатарських імен, які зберігають релігійні, символічні та історичні відтінки значень.

Серед найважливіших лексикографічних праць варто назвати Хайбулла Ш. Кримськотатарські імена: походження та значення. Сімферополь: Вид. дім «Тезис», 2018. 188 с. [1] та Озенбашли Е. М. Кирымтатар адлари. Лугат. Кримськотатарські імена. Словник. Акмесджит. Симферополь: «Таврія», 1992. 50 с. [1], які стали джерельною базою нашого дослідження.

У цих виданнях простежується спільна тенденція: укладачі прагнуть не лише зафіксувати етимологію імен, а й показати їх духовно-культурну функцію. Так, у словнику Ш. Хайбулли подано не лише походження, а й культурні коментарі: значення імені, асоціації з ісламськими чеснотами, частотність уживання серед різних поколінь кримських татар.

Іменники сучасного періоду враховують варіативність імен залежно від місця проживання, що відображає поліфонічність кримськотатарського іменника. Наприклад, у громаді «Іхсан-Щирість» зафіксовано імена традиційного типу – Айше, Нуріє, Мустафа, а також модернізовані або адаптовані – Ленія, Ернес, Ділявер, Гульнара.

Таке співіснування традиційних і нових форм є характерною ознакою сучасної антропонімії кримських татар Дрогобича.

Вивчення словникових джерел має не лише теоретичне, а й практичне значення. На матеріалі громади «Іхсан-Щирість» у м. Дрогобичі можна простежити, як іменослови сприяють збереженню етнічної ідентичності та мовної культури.

Під час опитування членів громади було виявлено, що більшість батьків при виборі імен для дітей користуються електронними словниками або консультаціями зі старшими родичами, які добре знають традиційні антропоніми.

В освітньому середовищі громад словники використовуються як допоміжний матеріал на уроках мови, літератури, культури. Учні знайомляться з історією власних імен, вивчають їхнє значення, семантику, етимологію. Такі

заняття сприяють формуванню національної самосвідомості, вихованню поваги до рідного слова, розумінню спадкоємності поколінь.

Крім того, словники імен є корисним ресурсом для укладання шкільних мініпроектів, дослідницьких робіт і тематичних виставок. На їх основі учні створюють власні «сімейні словники імен», у яких фіксують походження антропонімів своїх родин. Такий підхід формує навички пошукової діяльності, лінгвокультурної рефлексії та розвиває інтерес до наукового пізнання [17, 52].

Отже, сучасні словники особових імен виконують важливу роль у збереженні культурної пам'яті та популяризації етнічної спадщини. Вони сприяють взаєморозумінню між представниками різних народів і виступають ефективним інструментом міжкультурної комунікації.

Найбільш фундаментальним словником імен мусульманських народів Близького Сходу, Середньої Азії, Закавказзя та Поволжя залишається робота А.Гафурова «Ім'я та історія. Імена арабів, персів, таджиків та тюрків. Словник» [3]. У цій роботі в науково-популярній формі описано мотиви надання імені дитині, повір'я, пов'язані з окремими іменами, проаналізовано складені імена, титули та почесні прізвиська. Проте найбільш вагомий в цьому дослідженні є словник, у якому імена відповідних народів представлені арабською графікою з латинською транскрипцією.

Хоча для роботи А.Гафурова й характерна деяка неповнота, стислість змісту, іноді неточність етимології імен, але на сьогоднішні, як вважають дослідники, вона є найкращим дослідженням кримськотатарської антропонімії [20, 6].

Укладачі словників Ш. Хайбулла та Е.М. Озенбашли, а також багато інших авторів книг та робіт з ономастики спирались у своїх дослідженнях на роботу А.Г. Гафурова «Ім'я та історія. Про імена арабів, персів, таджиків та тюрків». Насамперед бралось до уваги поєднання основ арабських, перських та тюркських в іменах кримських татар та історичний зв'язок між тюркськими та арабськими народами. Якщо споріднений корінь імен, то і їхнє значення є однаковим, наприклад: Гульнар, Гульнара, Гулинар, Гульнор чи Гульнора –

перс. «квітка гранату».

У статтях А.М.Емірової наведено міркування щодо вивчення антропонімікону загалом та системи власних імен кримських татар зокрема [9, 29–34; 10, 7; 11, 240–265]. Авторка розглядає проблему історії вивчення кримськотатарської антропонімії, а також низку інших проблем лінгвістики, таких як: пристосування арабських звуків до фонетичної системи кримськотатарської мови, проблеми кримськотатарських вокативів, традиційні та видозмінені особові імена, проблема двоконпонентних чи бінарних особових імен тощо.

Також в роботах розглянуто кримськотатарські імена, запозичені з інших мов, де авторка пропонує вживати кримськотатарські особові імена в тому варіанті, як вони звучать арабською та перською мовами, а не їх «неправильні» та живомовні варіанти. Вивчення діалектних форм особових імен являє собою великий інтерес як для лінгвістики, так і для дослідження особливостей історії та культури народу. До того ж, неможливо передати латинською чи кириличною графіками, які використовують кримські татари, все різноманіття звуків арабської мови, більшість з яких не мають аналогів у кримськотатарській мові [11, 245].

І.3. Походження та значення жіночих і чоловічих імен кримських татар

У цьому розділі магістерської роботи наведемо взірці жіночих та чоловічих імен представників кримськотатарської громади Дрогобича «Ісхан-Щирість», а також багатьох імен їхніх родичів, друзів, знайомих та з'ясуємо значення цих антропонімів. У дослідженні ми використали та покликуємося на такі лексикографічні джерела:

1. Хайбулла Ш. Кримськотатарські імена: походження та значення. Сімферополь: Видавницький дім «Тезис», 2018. 188 с.
2. Озенбашли Е. М. Кирымтатар адлари. Лугат. Кримськотатарські імена. Словник. Акмесджит. Симферополь: Видавництво «Таврія», 1992. 50с.

3. Гафуров А. Г. Ім'я та історія. Про імена арабів, персів, таджиків та тюрків. 1987. 221 с.
4. Генеалогічний IT-сервіс Famiry. <https://famiry.ru/database/names>

Жіночі кримськотатарські власні імена

Леніяр, Леніяр, Леніяра, Леняра, Леніяре. 1) Ім'я комбіноване; утворено від злиття скороченого псевдоніма Ленін та кр.-тат. слова "яр, яра, яре" – "коханий, кохана". Тобто, Леніяра – «улюблений Ленін»¹; в іншому словнику «яра» - подруга. 2) Однією з версій походження імені Леніяр є його зв'язок із старогрецьким словом "lenos" – "мислимий" або "осмислений". Тож ім'я Леніяр можна інтерпретувати як "розсудлива" або "прониклива"⁴.

Нуріє. 1) Утворено від араб. – «світла»¹; «нур» - світло, промінь, сяйво;² світло (Боже);³ 2) Тюрк. "світла" або "сяюча"; від араб. "نور" (nur) - "світло". У цьому контексті ім'я Нуріє може трактуватися як "прояв світла" або "джерело світла". Іран. "промінь світла", в цьому контексті може символізувати красу і витонченість.

Аніфе, Аніє, Аніфе. 1) Утворено від араб. – ханиф(а) – віддана своїй вірі¹, маюча схильність до ісламської релігії, єдинобожна²; етимологія неясна³; 2) Деякі дослідники пов'язують ім'я Аніфе з арабськими коренями, де воно має значення "квітуча" або "прекрасна".⁴

Асєнє, Асіне, Асіне. 1) Утворено від араб. – хасанат – благодатна;¹ добрий, хороший, гарний;² 2) Від арабського кореня "ХАСАНА", що означає "красивий" або "хороший", "привабливий"; від араб. слова «ХАСАНАТ» – «чеснота» або «добра якість».⁴

Земіне, Земінє. 1) Утворено від араб. – «заманат» - гарантія; 2) Утворено від перс. – «заміне» - основа¹; 3) Кримськотатарське (тюркське) популярне ім'я утворене від перських ім'ятворчих Зер/Зар - "золота" + Міне/Міна - "глазур; емаль; розписна красуня". Можливо так само утворено від перського імені Заміна - "основа, основа, база; фундамент; фон; ґрунт" або утворено від перського [zamanat] – "гарантія; запорука, порука; відповідальність".

Ферає, Фера. 1) Утворено від араб. – «фарах» – радість^{1,3}; радісна²; Радість, щастя, життєрадісність, задоволення; 2) Ферая – дав.-гр. світла;⁴ тюрк. Краса.⁴

Едіє. 1) Утворено від араб. – «хадіє, хедіє» – подарунок, дар^{1,2}; 2) Утворено від тюрк. – «хедіє» – подарунок, дар, котра вказує правильний шлях.

Надіє, Найде, Найдє. 1) Утворено від араб. 1. «на/дійя» – голосиста, має високий голос; щедра; 2. Від араб. «надійя/» – ранкова роса¹; кр.-тат. – роса, щедра²; 3) Надія походить від араб. кореня (nāda) "виклик" або "заклик" – та, що "зве" або "кличе"; перс. "біла" або "чиста"; тюрк. "щаслива" або "удачлива";⁴ 4) Араб. «нада» – заклик, поклик, «на/дійя» – та, яка кричить; тюрк. щаслива.

Незіре, Нєзіре, Нєзірє. 1) Утворено від араб. «назиіра» – застерігаюча, передвісниця; «назира» – рівна; «назіра» – нечисленна, рідкісна.¹ 2) Від араб. – застережлива, спостережлива; епітет пророка Мухаммада (мир йому);² 3) Тюрк. походження – віщуюча, далекоглядна (інт.); 4) Араб. обіцяна;³ араб. захисниця, спостерігаюча; перс. турботлива, обережна;⁴

Гульнара, Гульнар, Гюльнара; Гульнора (тадж). 1) Від перс. – квітка гранату^{1,2}; квіткова, квіткоподібна, квітуча, світла квітка. «Гуль» – квітка, «нара» – граната; 2) Від араб. – квітка нарциса, символізує красу, ніжність та витонченість.⁴ Найпоширеніше ім'я серед тюркських народів, народів середньої Азії. 3) Перс. Квітка гранату.³

Саййора, Сайера (тадж.); Сейяре (кр.-тат.). 1) Утворено від перс. (сайара) – та, що постійно знаходиться у русі¹; шустра, активна, енергійна, зірка, що рухається; планета;² 2) Найбільш розповсюджене та використовується у багатьох народах ім'я – планета; 3) Араб. сайяра – швидка, рухлива;³ 4) Благословенна, щаслива, плодovита;⁴

Бахит (казах.), Бахтле/Бахтіле (кр.-тат.). 1) Від перс. – щаслива;¹ Бахтле, Бахтіле (кр.-тат.) утворено від перс. "щаслива";¹ 2) Араб. чол. – щасливий;^{2,3} 3) Бахит має араб. корені і походить від слова (bahit) – "пробуджений" або "майбутній"; тюрк. від слова "bahit" – "щасливий"; 3) Інд. від слова "bahit", що означає "слово" або "мову".⁴

Садокат (узб.), Садакат (кирг.), Сидика/Садика (кр.-тат.). 1) Від араб. – вірна, правдива, щира; Сидика, Садика – утворено від араб. – "істинна, щира". Абу Бакр ас-Сиддик – прізвисько першого халіфа мусульман;¹ 2) Араб. садик – щирий друг;² 3) Від араб. "садака", що означає "милостивий" або "благодійний". Таким чином, люди з ім'ям Садокат мають доброту серця, готовність допомагати оточенню і проявляти милосердя; 4) З араб. коренем "садак" - "істинність" або "правда"; тюрк. "садакат" – "вірність" або "відданість". Таким чином, ім'я Садакат можна інтерпретувати як символ вірності і відданості; 4) В араб. "садакат" означає "чесність" і правдивість.⁴

Сітора (тадж.). 1) Від перс. Сітара – зірка;³ 2) Араб. зіронька, яскрава. Одна з гіпотез зв'язує його з араб. походженням, де Сітора – "прекрасна співачка". Інша версія говорить про те, що ім'я має інд. корені і означає "квітку".⁴

Нігора (тадж., узб.), Ніяра/Ніяре (кр.-тат.). 1) Утворено від араб. – сяюча, випромінююча світло;¹ 2) Від перс. – красива, гарна, красуня;² перс. Nigar – кохана, красуня;³ Тадж., узб. (Nigora) або казах. ім'я, утворене від персидського імені Нігяр і в переносному значенні означає – "картина, портрет, малюнок; узор; зображення; погляд, погляд; красива як на картинці, писана красуня".⁴

Кявсар, Кяусар, Кевсер(а). 1) Утворено від араб. аль-КАУСАР – достаток, назва райського джерела¹; 2) Від араб. – одна з річок раю, щедра;² 3) Перс., араб. щедра, букв. Райська ріка;³ 4) Тюрк. сяюча, блискуча; перс. цар небесний, владика світу.⁴

Ваде, Вааде, Ваїде, Вайде. 1) Утворено від араб. ваада – обіцянка; термін, призначений час;¹ 2) Можливі кілька варіантів походження з араб.: від ваїда – «обіцяюча; подає надії; 2) від вахід – «єдина; одна»;¹ від араб. – єдина; перша (дитина);² 3) Обіцянка, ваде бермек – пообіцяти, дати слово.

Фотима (узб.), Фатіме, Фатма, Фадіме, Фадме, Фатима. 1) Утворено від араб. – та, котру "відняли від грудей". Ім'я дочки пророка Мухаммада (Салляллаху алейхі ва саллям), дружини четвертого халіфа Алі-хазрата, матері

Хасана і Хусайна.¹ Араб., ім'я дочки пророка Мухаммада;² араб., віднята від материнських грудей;³ походить від арабського слова "фатім" – "жінка, яка відділяється від інших". Араб. походження означає "дочку Мухаммада". Саме ім'я "Фатіма" вважається одним з досконалих імен у арабському світі і використовується для позначення благородних і поважних жінок;⁴ 2) Перс. "фатіма" означає "сяюча" або "пошта". Це ім'я має глибокі корені в іранській культурі і використовувалося ще задовго до появи ісламу.

Асма, Есма. 1) Можливі декілька варіантів походження з араб.: від (ас'ма) – "чудова, цінна, піднесена"; від імені дочки Абу Бакра – першого халіфа мусульман; "непорочність, чистота";¹ араб. етимологія неясна; піднесена;³ У араб. мові "Асма" – "ім'я" або "звання". Ця інтерпретація підкреслює важливість імені як символу індивідуальності і самовираження. 2) Перс., піднесена, найвища за рангом;² У перс. мові це ім'я може означати "висока" або "велична". Це значення надає імені особливий статус, вказуючи на гідність і благородство особи.⁴

Аміна, Емінє. 1) Утворено від араб. АМІНА достойна довіри, ім'я матері пророка Мухаммада (с.а.с.);¹ безпечна, спокійна; вірна, надійна;¹ вільна;¹ вірна, правдива;² араб. та, що знаходиться в безпеці;³ Аміна походить від араб. кореня "أَمِنَ", який перекладається як "надійний" або "вірний". В ісламській традиції Аміна було ім'ям матері пророка Мухаммада, що надає цьому імені особливої святості та поваги;⁴ мирна, спокійна, надійна, вірна, чесна.⁴

Жіночі особові власні імена дітей

Хатідже, Хатіджа, Хатіджє, Хатче, Хатіче, Катідже. Утворено від араб. Хадіджа – недоношена, передчасно народжена;¹ араб. – ім'я дружини пророка Мухаммада;² ХАДІЖА – недоношена, викидень;³ перс. Квітне цвітом діви; тюрк. відома; араб. дружина Пророка Мухаммада;⁴ Рання, передчасна, передчасно народжена; шанована, шаноблива.

Лейля, Лейля, Лейла. Від араб. – ніч, чорноволоса, подібна до ночі; дав.-євр. вітер;¹ араб. ніч, чорноволоса;² араб. нічна, лілія квітка;³ з перс., араб., тюрк. нічна, темна; темна ніч; означає таємнича, загадкова.⁴

Камілла, Кяміле. Від араб. – найкраща, вихована, досконала у всіх розуміннях, ідеальна, зріла;¹ досконала, вихована, без вад;² досконала.³

Хавва, Ава (кт-тат.). Араб. форма від дав.-євр. Єва – джерело життя;^{1;2} євр. ім'я першої жінки людства;² дав.-євр. джерело життя;³ з івриту – матір всіх живих; з асирійського – життя, життєдайна.⁴

Сумайя (араб.), Суміє, Саміє, Семіє (кр-тат.). Від араб. «сама» – високе небо, яскрава, сяюча; сподвижниця пророка Мухаммада, яка вмерла мученицею за віру (інт.); висока, головна, високошановна;² високо ступенева, найвища, розумна; висока, піднесена⁴.

Таснім, Тасім. Від араб. – райська ріка¹, райське джерело, райський напій; араб. джерело води в Раю; перс. чисте джерело; іслам. Таснім також асоціюється з раєм та благополуччям. У деяких джерелах йдеться, що Таснім є одним із струмків у Раю, з якого мусульмани будуть пити воду.⁴

Латіфа, Лятіфе. Утворено від араб. лафита – 1) добра, люб'язна, мила, приємна;¹ сяюча, добра, ніжна, мила, відкрита;² милостива, добра;³ в араб. мові Латіфа перекладається як тонка, вишукана, витончена;⁴ добра, м'яка; миловидна, витончена, красива (інт);

Сафія, Сафіє. Утворено від араб. сафія – 1) обраниця;¹ 2) чиста, ясна;¹ чистота, непорочна, мудра;² араб. чиста, непорочна, обраниця;³ чиста, безтурботна (інт); від урду – найкраща подруга, спокійна, щира, справжня, блаженна (інт).

Медінє, Мадіна, Медіна. Утворено від араб. Мадіна – місто в Саудівській Аравії, історія якого пов'язана з історією зародження ісламу, священне місто для мусульман;^{1,2} араб. святе місто;³ символізує гостинність, общину, духовність (інт.); Мадіна походить від слова Мадін – «місто» або «міська мешканка». В ісламській культурі Мадіна також асоціюється з містом Медіна, в якому пророк Мухаммад встановив перше ісламське суспільство.⁴

Аміна, Емінє. Утворено від араб. аміна – достойна довіри, ім'я матері пророка Мухаммада (с.а.с.);¹ безпечна, спокійна; вірна, надійна;¹ вільна;¹ вірна, правдива;² араб. та, що знаходиться в безпеці;³ Аміна походить від араб. кореня "أَمِنَ", який перекладається як "надійний" або "вірний". В ісламській традиції Аміна було ім'ям матері пророка Мухаммада, що надає цьому імені особливої святості та поваги;⁴ мирна, спокійна, надійна, вірна, чесна.⁴

Лютфіє, Лутфіє. Утворено від араб. добра; ніжна; доброзичлива, така, що утримується від поганих вчинків, добросердечна; з приємною зовнішністю, красива, симпатична;¹ араб. милосердя, краса, добро, творить добро;² араб. творить благо; дар;³ тюрк. «лютф» або «лютеф» - милість, прихильність; араб. «فَيْطَل» (латиф) – делікатна, витончена, мила.⁴

Уммухан, Умму-Хан. Утворено від злиття араб. слів: умму – мати, матір; або ісламський світ, община; та хан – пані, господиня, правителька матір ханів, хана, правителя.

Насіба, Насібє, Несібе. Утворено від араб. насіб – судьба, доля;¹ від перс. – внесок, частка; родич; близький;² араб. родичка;³ Однією з найпоширеніших версій є арабське походження імені. В арабській мові «насіба» (نَصِيبَة) перекладається як «частка, доля» або «частина»; перське коріння, де «насіб» може означати «частка», «участь» чи «доля»;⁴ близька родичка, рідна; відповідна; благородна; оспівування жінки; символізує надію, успіх, гарну вдачу (інт).

Гульджамал (тадж). Утворено від злиття слів Гуль+Джамал. Гуль – складова частина багатьох кримськотатарських імен. У перській мові гуль означає «квітку; квітуча рослина». У кримськотатарській мові «гуль» – це троянда, а також символ краси, витонченості і непорочності; для позначення квітки і квітучої рослини уживається слово «чічек». «Джамал або Джемал» – від араб. краса, миловидність, чарівливість;¹ перс. прекрасна;³ в східній культурі – «квітучий камінь» або «пишна троянда».⁴

Ширін (тадж). Від перс. – солодка, мила; перс. солодка;³ солодка, смачна, приємна, мила.⁴

Шахзода (тадж.), Шахзаде, Шевзаде (кр.-тат.). Утворено від перс. шехзада – благородна, мужня;¹ шах + заде – царівна, шахиня, дочка правителя;² тадж. від перс. – принцеса, дочка шаха; перс. царівна, з царського роду;³ тюрк. коріння: «шах» – «цар» або «правитель», і «зода» – «дочка» = «дочка царя» або «принцеса»; араб. походження, де «шах» – «вождь» або «правитель», а «зод» як «підданий» або «служитель». Отже, Шахзода – «слуга правителя» або «служитель вождя»; Перс. «дочка царя», «царська дочка».⁴

Гульнара, Гульнар, Гюльнара; Гульнора (тадж). Від перс. квітка гранату^{1;2;3}; Гульнора – узб., тадж. від перс. квіткова, квітуча, світла квітка, сяюча квітка;⁴ «Гуль» – квітка, «нара» – граната; від араб. – квітка нарциса, символізує красу, ніжність та витонченість (інт). Найпоширеніше ім'я серед тюркських народів, народів середньої Азії.

Анора (тадж), Анара. Тюрк. або тадж. популярне ім'я утворене з персидського імені Анор/Анар – «гранат, гранатове дерево». Споріднено імені Анара;³ Анара – освітлюючи, світла, яскрава, осяваючи. Ім'я Анора має коріння в арабській мові, де воно означає «світло» або «сяяння». Це ім'я символізує яскравість і красу, а також асоціюється з сонячним світлом і теплом (інт.).

Саміра (араб.). Співрозмовник, співбесідник, розповідач;¹ Араб. співрозмовниця;³ Араб. товариський, товариський друг;⁴ Від араб. – красномовна; від інд. – щедра, даруюча благо (інт.).

Нігора (тадж., узб.), Ніяра/Ніяре (кр.-тат.). Утворено від араб. – сяюча, випромінююча світло;¹ від перс. – красива, гарна, красуня;² перс. Nigar – кохана, красуня;³ Тадж., узб. (Nigora) або казах. ім'я, утворене від персидського імені Ніяр і в переносному значенні означає – «картина, портрет, малюнок; узор; зображення; погляд, погляд; красива як на картинці, писана красуня»;⁴

Мар'ям, Мер'єм, Мєр'єм, Мерієм. Утворено від староевр. – піднесена;¹ Добра, свята, ім'я матері пророка Іси (Ісуса) (мир йому);² Араб. від дав.-євр. Марія – гірка;³ Гірка; багатомовна, багатослівна; з араб. перлина, матір пророка Іси;⁴ У перекладі з арабської ім'я Маріям трактують як «набожна», «служниця Бога». Є варіант трактування імені Маріям – «та, хто виховує (піднімає)» (інт);

Ім'я Мар'ям має немало версій виникнення. Одна з них свідчить, що воно походить із старосєврейської мови і перекладається як «пані». Друга версія говорить про те, що його походження – перське, а в основу імені лягла назва квітки тубероза. У арабських країнах поширено ще одне значення – «гіркота», «гірка».

Фірдаус, Фердевіс, Фердеус, Фірдевс. Утворено від перс. (фірдаус) – «райська обитель, райський сад»;¹ Рай, райський, один із рівнів раю;² перс. райська;³ від перс. «фердаус» – рай, сад;⁴ від араб. – райське дерево, райські кущі, рай (інт);

Хабіба (араб., узб., каз., тадж.), Абібє (кр.-тат.). Утворено від араб. хабаба – любимиця, любляча;¹ любима, подруга;^{2;3} від араб. хабб – любов, дорогий; від перс. хаб – дар, дар від Бога, благословення;⁴ від араб. хабаб – любима, дорога, дорогоцінна, добра.

Хафіза (араб.), Афізє (кр.-тат.). Утворено від араб. хафіза – захисниця, хранителька, утримує, стримує;¹ від араб. – хранителька, зберігач. Один з епітетів Аллаха;² араб. походження – людина, яка вивчила Коран напам'ять (інт); Араб. Ha'fiz – охорониця, епітет мусульманських правителів; хранитель, титул знавців Корану та мусульманських переказів; Nafi'z – хранитель, один з епітетів Аллаха;³ хранитель знань.⁴

Заріна, Зарена. Утворено від перс. – золота;^{1;3} тюрк. походження – золота, блискуча; походить від тюрк. «зар», «зара» – золото, яскраве світло, отже – золота, яскрава; від араб. «захра» – квітка, квітуча, красива квітка; від перс. «зар» – зірка, сяюча.⁴

Зайнаб (араб.), Зейнеб, Зейнеп, Зінеп (кр.-тат.). Утворено від араб. зайнаб – красива, прекрасна;¹ від перс. – повна, огрядна, дебела, здорова;² араб. повна, дородна;³ ім'я доньки пророка Мухаммада, в ісламі рекомендоване ім'я для дівчат;⁴ арабське дуже популярне ім'я, семантика імені – «прикраса (Зайн) батька (аб)» (інт); від арамейського зейні – прикрашена, красива, несе красу.⁴

Розія (узб.), Разіє (кр.-тат.). Утворено від араб. – задоволена, згодна; обрана, від епітета дочки пророка Мухаммада (с.а.с.) Фатіми;¹ від араб. – згода,

бути переконаним, задоволеним; весела;² від араб. Радія – обраниця, епітет Фатіми, дочки Мухаммада;³ араб. благородна, щедра;⁴ таджицька і узбецька (Roziya) форма арабського імені Разія і в переносному значенні означає – «щаслива, задоволена; епітет Фатіми, дочки Пророка Мухаммада».

Асія (араб.), Асіє (кр.-тат.). Можливі декілька варіантів походження з араб.: «порятунок»; «що утішає; що лікує»;¹ від старосєвр. – спасіння;² від араб. кореня, жива, життєва; перс. перлина;⁴ від араб. – та, що утішає, лікує, зцілює.

Джаміля, Джемільє. Утворено від араб. джаміля – красива, прекрасна, добра;¹ від араб. – красива;² араб. Джаміл – красива, добра;³ араб. джамал – краса; тюрк. джамал – зірка;⁴ красуня, миловидна, добра. Символізує любов та турботу про інших (інт).

Самія, Самійя (араб.), Саміє, Сєміє (кр.-тат.). Від араб. – високо ступенева, просунута, пріоритетна, вища за рангом, знаюча;² високошанована, велика; Мовознавці виділяють три версії походження імені, найбільш відомі з яких є арабська – «піднесена» або ж «досконала». Згідно з другою версією, Самія – правічне індійське поіменування. Нерідко його переклад зі санскриту трактують як «богиня»; за третьою гіпотезою – тюркське коріння «найвища»;⁴ «та, що слухає, чує; високе небо (Сама)».

Чоловічі кримськотатарські особові власні імена

Фазил, Фазіль. Утворено від араб. фадль – «гідність, перевага»;¹ Гідний, переважний, чудовий;² Гідний, досконалий;³ Перевершує інших, досконалий; гідний. Ступінь, ранг, авторитет. Чесний, людяний. Має великі знання, вчений; талановитий. Титул (епітет) вченого. Тюрк. – «заслужений», «гідний»; араб. – "почесний" або "значний"; іран. – «благодатний», «благословенний»;⁴ Тюркське ім'я від араб. Фазиль – гідність, перевага; чеснота; або форма перс. імені Базл – щедрість, незвичайна щедрість.

Мідат. Утворено від араб мадад – «допомога, підтримка, підкріплення»;¹ хвала, хвальба, звеличений;² Кр.-тат./тур. утворене від Мідет – "сила, міць"; від

араб. Midhat – вихваляння, пошана;³ від тюрк. кореня mīda – дорогоцінний камінь, єдиний.⁴

Шевкет. Утворено від араб. шаукат «сила, міць, могутність»; «співчуття, милосердя»;¹ могутній, завзятий, бравий, величний. Таке прізвисько зазвичай надають мусульманським правителям;² араб. шаукат – могутність;³ тюрк. ім'я араб. походження – величний, прекрасний, піднесений; тюрк. корінь від слова «шовкет» – «благополуччя», «успіх» або «щасливий час» (символ успіху і процвітання);⁴ араб. коріння від слова «шавкат» – «великодушність» або «увага» (підкреслює доброту, дбайливість і уважність людини, якій дано це ім'я).⁴

Сенавер, Сінавер, Снавер. Утворено від перс. «сана авар» – той, хто хвалить, вихваляє;¹ значущий, цінний, дорогий, заслужений, гідний, шановний;² кр.-тат. «сена» – молитва, або «сана» – величність, хвала, «верді» – Аллахом даний – молитва, поклоніння, хвала данна Аллахом.

Абдуррахман, Абдураман, Абдраман, Абтраман, Аптраман. Утворено від араб. «абд-ур-Рахман», де «абд» – раб, раб Божій, складова частина багатьох чоловічих імен, а «ар-Рахман» – один з епітетів Аллаха – Всемилоствий, котрий милостивий до усіх своїх рабів серед вірян та невірян. Отже – раб Всемилоствого;¹ араб. раб Милостивого.^{2;3}

Енвер, Анвар. Утворено від араб. «анвар» – променистий, чисте світло;¹ променистий;^{2;3} променистий, найсвітліший, виблискуючий; від араб. кореня «anfar» – чарівний, привабливий.⁴

Азіз. Утворено від араб. – великий, дорогий, могутній, непохитний;¹ вельмишановний;² араб. чоловіче ім'я в перекладі з араб. означає «сильний», «могутній», «рідкий», «коштовний», «милий», «дорогий»; араб. великий, дорогий, укріплювач;³ В араб. мові ім'я Азіз (أَزِيزٌ) походить від кореня «азз» (عَزَّ) – «сила», «велич» або «шана». В ісламі ім'я Азіз часто у вжитку як частина складних імен; «сильний», «шановний», «дорогий».⁴

Ернес, Ернест. Утворено від німец. ernst – «серйозний»; «честь і шляхетність». Ім'я увійшло у вжиток в радянський період від імені Ернеста Хемінгуея;¹ солідний, ґрунтовний, серйозний, строгий, відповідальний,

наполегливий;² старанний; Воно походить від давньоверхньонімецького слова "ernust" – "серйозний", "шляхетний" або "сповідує принципи".⁴

Анас, Аніс. Анас (араб. товарииськість, привітність, веселість, радість)¹ – чоловіче ім'я араб. походження, означає «товарииськість», «ввічливість», «привітність», «веселість», «радість», «задушевна бесіда». Поширено у багатьох народів, що сповідають іслам; Аніс – араб. друг, товариш;² від араб. – дружелюбний, радісний. Ім'я сподвижника пророка Мухаммада Анаса бін Маліка; араб. радість, веселість;³ пов'язано з араб. коренем سن (nasa), що означає "допомагати" або "підтримувати"; друг, сподвижник (в ісламі Анас та його брат Мухаммад жили разом із Пророком Мухаммадом і вважалися його сподвижниками);⁴ «кохання» чи «прихильність»; «щедрість» та «дарування».⁴

Джамалітдін, Джемаледін, Джемадін, Джемаль, Джамал. Складне комбіноване ім'я, утворене від араб. «джемал-ут-дін»: джемал – краса, досконалість; дін – віра, релігія, отже – краса віри, величність віри, досконалість віри;¹ Джемал – араб. краса, красиве личко, досконалість;² прекрасна релігія, чарівний; Джамалуддін – араб. досконалість віри;³ з араб. коренем "джамал" – "краса" або "прекрасний" – «прекрасний вірянин» або «красивий у релігії»; з тюрк. коренем "джамал" – каміння – сильний в релігії».⁴

Самаріддін, Самедін. Складне комбіноване ім'я. Таджикицьке від самар – плід, дін – релігія, іслам;¹ Кр.-тат. від араб. самадуддін – вічна релігія;^{1;2} узб., тадж. той, хто приносить користь вірі;³ від араб. кореня «سَمَدَ» (samada) – «бути рясним, щедрим»; ім'я Самедін походить від дав.-перс. або серед.-азіат. назви – «той, хто володіє мудрістю» або «мудрий правитель»; араб. корінь «صَمَدَ» (ṣamada) – «підтримувати» або «забезпечувати своїм добробутом». Отже, «підтримуючий» або «дбайливий».⁴

Канат. Казах. та кирг. ім'я, яке означає крило. Крила в казахському фольклорі означають підтримку, допомогу. У кримських татар це слово перекладається так само, але як ім'я ніколи не вживають. Має тюрк. походження – "мотузка" або "канат" – символізує міцність та стійкість.

Абу Усман. Абу від араб. – батько, складова частина чоловічих імен; Осман від араб. – сильний, міцний, твердий. Ім'я третього праведного халіфа;¹ Зазвичай це слугує прізвиськом або другим ім'ям чоловіка, сина котрого звати Осман або Усман – батько Усмана. Осман з кр.-тат. – небо, ім'я першого султана Османської держави;² Осман – етимологія не ясна, декілька версій: найбільш розповсюджена від араб. УСМАН – маленький яструб – символ сили, міці, швидкості, спритності; символ рішучості, лідерства, мужності.

Бекджан, Бекжан. У кримських татар не вживається як чоловіче, тільки як жіноче Бекджана – душевна, сердечна (рідке);¹ Джанбек – чоловіче – живучий, хто має міцну душу;² Бек (бей, бій) – дав.-тюрк. – князь, голова – складова частина складних імен; джан – душа;² казах., тадж., тюрк. – сильний дух, мужній джигіт; від тюрк. коренів «сильний дух» або «мужній джигіт». Це пов'язано з тим, що в історії казахського народу завжди цінувалися якості мужності, сили та стійкості. Інша версія: «бек» – «володар» або «головний» – «головний дух» або «старший за духом».⁴

Джамал, Джемаал, Джамаль, Джамаал. Від араб. джамал – краса, досконалість, красиве личко, миловидність, чарівливість;¹ Араб. – краса, досконалість, чоловік з красивим личком;² Араб. – краса, красота, раб Аллаха, красивий; з араб. коренем "джамал" – "краса" або "прекрасний" – «прекрасний вірянин» або «красивий у релігії»; з тюрк. коренем "джамал" – каміння – сильний в релігії».⁴

Мухаммад Фатх, Мухаммад Фотіх, Мухаммадфатх, Мухаммадфотіх. Складне подвійне узб. чол. ім'я на честь завойовника Константинополя. Має араб.корінь; релігійне, у вжитку нещодавно. Мухаммад (Мухамед) – хвалений, прославлений, ім'я пророка; Фотіх (Фатіх) – завойовник, переможник, переможець, відкриватель;¹ Мухаммад – засновник ісламу, Фатіх (Фаті) – переможець.²

Заріф. Від араб. – гострий розум, кмітливий, витончений, красивий;¹ араб. – красивий, ніжний, майстерний;² араб. заріфа – кмітливий, вишуканий,

делікатний, араб. корінь – зрф – гострий, пронизливий; тюрк. яскравий, світлий;⁴ араб. красивий, дотепний.³

Ільяс. Араб. ф. дав.-євр. імені – сила Божа, той, хто приходить на допомогу, допомагає, могутність Аллаха;¹ старосєврейське – сила Бога, ім'я пророка Ілїї;^{2;3} дав.-євр. – Господь – мій Бог; вірянин, віруючий; Ім'я Ільяс є арабським, і його коріння сягає біблійного імені Ілля – «Бог є мій Господь». В арабській культурі це ім'я часто асоціюється з пророком Іллею, який вважається одним із великих пророків в ісламі. У Корані ім'я Ільяс згадується як Ільйас.⁴

Абдульгаффар. Складне комбіноване ім'я. Утворено від араб. Абд-уль-Гаффар, де Абд – раб божий, Гаффар – дарує прощення, вибачає, один з епітетів Аллаха – Всепрощаючий;¹ У кримських татар вживається Гафар (Гафур) – той, хто прощає, вибачає, милосердний, всепрощаючий;² Комбіноване складне ім'я з араб. – Абдуль – "вірний і відданий раб/слуга Аллаха" + Гафар/Гаффар – "Прощаючого"; араб. раб Всепрощаючого.³

Абдульвосітхон, Абдувосіт, Абдувасіт. Складне комбіноване потрійне ім'я. узб., тадж. від араб. – Абду (Абдулл, Абдул, Абдула, Абдулла, Абділ, Абдалла, Абдаллах) – вірний і відданий раб, слуга (Аллаха) + Восіт(Васіт) – середнє дитя в сім'ї, щедрий, великодушний; = раб Великодушного, Найщедрішого; немає у вжитку в кримськотатарській мові або дуже рідко; араб. раб Того, Хто знаходиться в центрі всього;³

Чоловічі кримськотатарські особові власні імена дітей

Мухаммад Нур, Мухаммаднур, Нурмухаммад, Нурмухаммед. Складне подвійне ім'я: Мухаммад(Мухамед) від араб. مُحَمَّد (мухаммад) – "гідний хвали, хвалимий"; "звеличений, прославлений". Ім'я пророка в ісламі (салляллаху алейхі ва саллям); Нур – утворено від араб. – "світло, промінь; світлий";¹ Мухаммад – араб. похвальний, визнаний, поважний. Ім'я засновника ісламської релігії, прославлений, хвалимий; Нур – араб. – ясність, світло, промінь, сяяння, блиск;² Ім'я Мухаммад є ім'ям пророка і засновника Ісламу – "хвалений" або

"захвалюваний". Ім'я Мухаммад є одним з найпопулярніших імен у мусульманському світі і згадується у священній книзі Ісламу – Корані. "Нур" – "світло" або "сяйво". Це ім'я є пов'язаним з концепцією світла і духовності в Ісламі. Це поєднання імен втілює зв'язок з пророком Мухаммадом і символізує світло його вчення. Ім'я Мухаммаднур можна інтерпретувати як "світло Мухаммада" або "світло, принесене Мухаммадом", воно втілює світло душі або духовної просвіти, принесеної людиною, що має це ім'я. Воно втілює зв'язок з духовністю, світлом і навчаннями пророка; Нур – одне з імен пророка Мухаммада. Мухаммад Нур означає світло, принесене Мухаммадом, його вчення та релігія.

Сейфулла, Сайфуллах. Утворено від араб. (сайфуллах) – "меч Аллаха", «сайф» – «меч»;¹ Від Сейфі – дав.-араб. «меч»;² Араб. меч Аллаха;³ походить з араб. "меч Аллаха" або "меч Всевишнього". В ісламі меч часто асоціюється із захистом віри і боротьбою за справедливість, тому це ім'я може мати глибокий релігійний сенс для його володаря; має тюркське походження: "сейф" (меч) і "улла" (Бог). Отже, це ім'я можна інтерпретувати як "меч Бога" або "меч, дарований Богом", що підкреслює його зв'язок з духовним і релігійним (інт).

Мустафа Амін. Складне подвійне ім'я: Мустафа – утворено від араб. – "обраний; той, кому Аллах надав перевагу перед усіма пророками". Одне з імен пророка Мухаммада (салляллаху алейхі ва саллям); Амін – утворено від араб. амін – "вірний, надійний, безпечний; гідний довіри";¹ Мустафа – обраний, найчистіший, обранець Аллаха, одне з епітетів Пророка Мухаммада (с.а.с.); Амін – араб. – вірний.²

Юсуф. Утворено від араб. форми дав.-євр. імені Йосип; "Бог примножить"; "примножений". Ім'я пророка;¹ чоловіче давньо-єврейське примножений Господом, має неземну красу, ім'я пророка Йосипа;² від араб. Юсіф – Йосеф, Йосип – дав.-євр. примножений.³

Хамза, Амза. Амза – кр.-тат., утворено від араб. хамза, яке має декілька значень: "лев". Прізвисько дядька пророка Мухаммада (салляллаху алейхі ва саллям) – Хамза ібн Абд аль-Мутталіб. Хамза був найсильнішим і могутнішим

воїном з курайшитів, за що і був прозваний "левом Аллаха". Він прийняв іслам в місяць зуль-хіджа шостого року з початку здійснення Мухаммадом його пророчої місії. Загинув у битві при Ухуді; "гострий, пекучий";¹ араб. гострий, ріжучий; міцний, твердий;² гострий, пекучий; ім'я дядька Пророка Мухаммада (с.а.с.), відданого прибічника Мухаммада.³

Аділь Абдулла, Аділь Абдуллах. Складне подвійне ім'я: Аділь – утворено від араб. Адль – справедливий; Абдулла – комбіноване, утворено від араб. – Абд та Аллах – раб Аллаха, раб Всевишнього;¹ Аділь – араб. справедливий, чесний; епітет мусульманських правителів; Абдулла – араб. раб Всевишнього;² Аділ – епітет мусульм. правителів, справедливий; Абдуллах – чол. араб. раб Аллаха.³

Халід. Утворено від араб. "вічний (у здійсненні благого і праведного)"; один з епітетів Аллаха;¹ араб. вічний, безсмертний;² чол. араб. вічний, постійний;³ від арабського слова «حَالِدٌ» (ḥālid) «вічний» або «незмінний». Це ім'я обговорюється в контексті ісламу, де воно має особливе значення. Халід був одним із відомих сподвижників пророка Мухаммеда, його заслуги та внесок у ранні роки ісламу зробили це ім'я поширеним серед мусульман;⁴

Кяміль, Каміль. Утворено від араб. "досконалий в усіх відношеннях, кращий, наповнений, зрілий";¹ від араб. – вихований, досконалий;² араб. досконалий;³ походить від араб. кореня «камала» досконалість, досконалий, ідеальний; "кямаль" душевна рівновага, гармонія.⁴

Іса. Араб. ф. дав.-євр. імені Ісус – "милість Божа"; араб. – месія в Ісламі, посланець Аллаха і Його слово, один з п'яти великих пророків (інші – Нух, Ібрахім, Муса, Мухаммад), останній перед Мухаммадом (салляллаху алейхі ва саллям). У Корані за значимістю уподібнюється Адаму (мир йому). Йому було послано одкровення – Інджіль (Євангеліє). У Корані він називається також "ал-масіх"("месія"), "Ібн Марйам"("син Марйам"), "абд Аллах"("раб Аллаха"), "расул Аллах" ("посланець Аллаха"), "саліх"("праведник"), "каліма Аллах"("слово Аллаха");¹ дав.-євр. милість Божа; ім'я засновника християнства;² Іса, Ісус – дав.-євр. – милість Божа;³ дав.-євр. – благочестя,

упокорювання і мудрість;⁴ семітські корені – означає "порятунок" або "зцілення". Отже, ім'я Іса може інтерпретуватися як "рятувальник" або "цілитель". Лінгвістичний аспект – може мати перські корені і означати "лев". В цьому випадку ім'я асоціюється з силою, мужністю і захистом.⁴

Ділявер, Длявер. Утворено від перс. дель-авар – "доблесний, сміливий; відважний"; "хоробре серце";¹ перс. доблесний, відважний серцем, сердечний, безстрашний;² перс. доблесний;³ з тюрк. улюблений, обраний; з араб. сяюче світло, яскравий вогонь.⁴

Фікрет. Утворено від араб. фикрат – "ідея, розум, мислення, думка";¹ араб. – думка, ідея;² араб. – ідея;³ походить від тюркського слова, значення якого можна інтерпретувати як "світло"; з араб. думка, розум.⁴

Мустафа. Утворено від араб. "обраний; той, кому Аллах надав перевагу перед усіма пророками". Одне з імен пророка Мухаммада (салляллаху алейхі ва саллям);¹ Мустафа – обраний, найчистіший, обранець Аллаха, одне з епітетів Пророка Мухаммада (с.а.с.);² араб. обранець Аллаха, один з епітетів Мухаммада;³ Існує декілька версій походження імені Мустафа. Одна з них свідчить, що це ім'я походить від арабського кореня "صَفَا" (safa), що означає "чистий" або "обраний", "обраний Богом".⁴

Муса. Можливі декілька варіантів походження: від араб. форми стар.-євр. імені Мойсей – "дитина, син"; ім'я пророка; від стар.-єгипет. "мессу-мошу" – дитя;¹ стар.-євр. дитя, ім'я пророка. Ім'я Муси Мамута, який скоїв акт самоспалення 1978 р. у Криму;² стар.-євр. Мойсей, мессу – дитя;³ від стар.-єгипет. слова, що означає "народжений з води" або "син". Це пов'язано з легендарною історією про Мойсея, який був врятований від утоплення в річці Ніл і виріс під захистом фараона; у мусульманській традиції ім'я Муса асоціюється з пророком Мусой, який є одним з найбільш шанованих пророків – "обраний" або "порятунок", що підкреслює важливість цього імені в ісламі.⁴

Амір, Емір. Утворено від араб. амір "ватажок, голова, командуючий військами, воєначальник". Амір-уль-Мумінін – один з титулів правителя мусульман;¹ араб. – правитель, ватажок;² араб. – правитель, ватажок;³ від араб.

"командувач", "вождь" або "правитель". В арабських країнах це слово традиційно використовувалося для позначення титулу князя або правителя певного регіону. Еміри мали значну владу і здійснювали контроль над різними територіями, що додавало імені певний статус і повагу.⁴

Нуруддін, Нурідін, Нурітдін, Норедін, Нореддін, Нуріддін. Утворено від араб. (нур-уд-дін) – "промінь віри, світло релігії". Складне ім'я з двох частин: нур – промінь, світло, світлий; дін – релігія;¹ Нуреддін – араб. – світоч віри;² Світоч віри;³ Араб. – "світло віри". Нурудин – тюрк. "даруючий світло". Таке тлумачення можна зв'язати з поняттям духовної просвітленості або мудрості.⁴

Ісмаїл, Ісмаїль, Смаїль, Сумаїль. Утворено від араб. форми ст.-євр. імені Ізмаїл – "почує Бог". Ім'я пророка, який вважається прародителем арабів;¹ араб. – Бог почує, Бог почув;² араб. від Ізмаїл – Бог чує;³ Згідно з ісламською традицією, ім'я Ісмаїл має давнє біблійське походження і арабський корінь. У Корані згадується пророк Ісмаїл, син пророка Ібрахіма (Аврама). Ім'я Ісмаїл перекладається як «Бог почув» або «Бог послухав».⁴

Салахуддін, Саледін, Саледдін, Саладін. Саледін, Саледдін кр.-тат., утворено від араб. (салах-уд-дін) – той, хто відстоює інтереси віри. Салах-уд-Дин – почесне прізвисько талановитого полководця, мусульманського лідера XII ст. Аль-Малік Ан-Насир Салах' ад-Дуніа Ва-д-Дін Абу-л-Музаффар Юсуф ібн Айюба (1138–1193). Засновник династії Айюбідів, яка в період свого розквіту правила Єгиптом, Сирією, Іраком, Хиджазом і Єменом. У Європі відомий як Саладін. Він зробив свою армію мобільною, боєздатною і очолив боротьбу проти хрестоносців, полонив короля Річарда Левове Серце, але потім благородно відпустив його;¹ Салах (Саліх) – чистий, праведний; дін – релігія, віра; праведна релігія;^{1;2} араб. благовіри;³ походить від араб. слів "Салах", що означає "праведність", і "Дін" – "релігія". Отже, ім'я Салахуддін можна трактувати як "праведність релігії" або "вірний у релігії". В ісламській традиції ім'я Салахуддін трактується як "справедливість релігії". Воно підкреслює важливість праведності і справедливості в релігійних справах і вчинках.⁴

Осман, Усман. Утворено від араб. – "сильний, твердий". Ім'я третього праведного халіфа;¹ від араб. в значенні неба. Ім'я першого султана Османської держави;² араб. костоправ;³ араб. "мудрий" або "розумний". Це ім'я має древні корені і було поширено ще з часів пророка Мухаммада. Є також думка, що ім'я Усман має свої корені в перській мові і походить від слова Usman "небо" або "небеса".⁴

Иклас, Іхлас. Перс. безкорислива дружба, щирість;³ в араб. "щирість" або "щирий". Воно походить від кореня "хлс", який означає щирість та відданість. У ісламській культурі вважається благородним і бажаним для позначення якості людини. Серед тюркських народів – "щирість", "чесність". Воно символізує відкритість, чистоту і непідробність людських відносин. У деяких індоєвропейських мовах – "світло" або "блиск". Воно асоціюється з чистотою і світлою суттю.⁴

Нуржан, Нурджан (казах., не кр.-тат.). перс., походить від поєднання слів "Нур" світло і "жан" душа, означає "світла душа" або "світлий дух", символізує чистоту і світлість особи, духовне багатство і доброту;⁴ Тюрк., утворене від складових частин "Нур" (світло) і "жан" (життя), означає "світло життя" або "світлий шлях", освітлення життєвого шляху, просвіти істини, яка направляє людину до досягнення цілей і сенсу життя;⁴ казах., "світле ім'я" або "благородне ім'я", що вказує на повагу і шанування до носія цього імені. Воно може також означати "світлий вождь" або "лідер", що підкреслює його лідерські якості.⁴

Ахмед, Ахмет, Ахмад, Ахмеді, Амеді, Амет (кр.-тат.). Утворено від араб.(ахмад) – возвеличуваний; найславніший, прославлений, гідний похвал";¹ араб. найкращий, найвищий, гідний; один з епітетів пророка Мухаммада;² араб. возвеличуваний, оспівуваний;³ Найбільш розповсюджене чоловіче ім'я. Араб. корінь hamd, що означає "похвала" або "хвалений", "той, кого хвалять" або "той, хто гідний похвали". В ісламській традиції це ім'я також асоціюється з пророком Мухаммадом, іменованим також Ахмедом.⁴

Мухаммад Фотіхджон. Складне потрійне узбецьке чоловіче ім'я на честь завойовника Константинополя. Араб. корінь. Релігійне, у вжитку нещодавно. Мухаммад (Мухамед) – хвалимий, прославлений, ім'я пророка, Фотіх (Фатіх) – завойовник, переможник, переможець, відкриватель;¹ Мухаммад – засновник ісламу, Фатіх (Фаті) – переможець;² Мухаммаджон складається з двох частин: "Мухаммад" і "джон". Перша частина імені "Мухаммад" походить від араб. чол. імені "звеличуваний". Це ім'я має особливе значення для мусульман, оскільки Мухаммад є ім'ям пророка Ісламу. Друга частина імені, "джон", є суфіксом, який використовується в тюркських мовах для звернення до людини з повагою і привітно. Отже, ім'я Мухаммаджон можна перевекласти як "звеличуваний пан".⁴

Бекір. Утворено від араб. бакр – що "навчається, вивчає; досягає; рано дозрілий, такий, що швидко виріс"; "цнотливість"; "молодий верблюд". У кримських татар раніше Бекіром було прийнято називати першого сина;¹ араб. – той, хто жадає знань, навчається, збільшує знання;² араб. бакр – верблюденя;³ Бекір походить від араб. слова "بَكْرَ" (bakara) – "бути першим", "бути первородним" або "бути першим у чомусь". Отже, ім'я Бекір можна інтерпретувати як "первісток", "первородний" або "головний". Бекір з тюрк. коренем "бек" – "пан", "князь" або "володар". У цій інтерпретації ім'я Бекір можна перевекласти як "великий владика" або "вищий правитель"; "мудрий" або "грамотний".⁴

Шевкет. Утворено від араб. шаукат: «сила, міць, могутність»; «співчуття, милосердя»;¹ могутній, завзятий, бравий, величний. Таке призвістко зазвичай надають мусульманським правителям;² тюркське ім'я араб. походження – величний, прекрасний, піднесений;³ тюрк. корінь від слова «шовкет» – «благополуччя», «успіх» або «щасливий час» (символ успіху і процвітання);⁴ араб. корінь від слова «шавкат» – «великодушність» або «увага» (підкреслює доброту, дбайливість і уважність людини, якій дано це ім'я).⁴

Мурад, Мурат, Мрат, Марат. Утворено від араб. мурад – "бажаний; бажання, мета, мрія, надія";¹ ім'я стало поширюватися в 1920-1930-і роки на

честь Жан-Поль Марата (1743–1793) – діяча французької революції;¹ араб. бажання, бажаний;² араб. бажаний; Мурат – тат. форма від Мурад;³ в араб. мові "Мурад" (مُرَاد) "бажання" або "мета". Такий сенс надає імені позитивне забарвлення, асоціюючи його носія з надіями і прагненнями;⁴ Мурад може бути похідним від перського слова "мурад", що також означає "бажання" або "бажаний". Це підкреслює універсальність імені в арабській і перській культурах.⁴

Махмуд, Мамут. Утворено від араб. махмуд – "хвалений, гідний похвали";¹ Мамут – араб. від Махмуд – той, хто прославляється чи кого прославляють;² араб. – той, кого прославляють;³ араб., походить від дієслова "хамд", що в перекладі з арабської мови означає "хвалити" або "дякувати". Тож одне з основних значень імені Махмуд можна трактувати як "гідний похвали" або "той, кого хвалять";⁴ Крім того, ім'я зустрічається у багатьох мусульманських країнах, що пов'язано з його значенням і культурним контекстом. В ісламській традиції важливим аспектом є прагнення до добра, і носій цього імені може асоціюватися з позитивними рисами вдачі.⁴

Мухаммад, Мухаммед. Мухаммад (Мухамед) від араб. مُحَمَّد (мухаммад) – "гідний хвали, хвалимий"; "звеличений, прославлений". Ім'я пророка в ісламі (салляллаху алейхі ва саллям);¹ Мухаммад – араб. похвальний, визнаний, поважний. Ім'я засновника ісламської релігії, прославлений, хвалимий;² Араб. – той, кого хвалять та прославляють;³ Ім'я Мухаммад є одним з найпоширеніших і шанованих імен у мусульманському світі. Його походження пов'язане з арабським коренем hamd, що означає вдячність і похвалу. Ім'я Мухаммад можна перекласти як "той, кому дякують та хвалять".

Отже, послуговуючись відомими словниками та довідниками, ми проаналізували походження та значення найпопулярніших особових власних імен кримськотатарської громади «Іхсан-Щирість» м. Дрогобича. Цю інформацію можна використовувати на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти як пізнавально-виховний матеріал та платформу для міжкультурної комунікації.

РОЗДІЛ II.

СИСТЕМА ОСОБОВИХ ВЛАСНИХ ІМЕН ПРЕДСТАВНИКІВ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ ГРОМАДИ ДРОГОБИЧА «ІХСАН-ЩІРІСТЬ»

II.1. З історії імен представників кримськотатарської громади «Іхсан-Щірість» м. Дрогобича

Імена – це своєрідний літопис, у якому відбито історію народу. Вивчення їхньої етимології дає можливість побачити розвиток етносу, його взаємовідносини та культурні зв'язки з сусідами. Власні імена є знаками етнічної культури. Вони вбирають у себе весь історичний досвід, який здобула нація у процесі свого формування.

Найбільш важливою психолого-методичною умовою засвоєння учнями власних назв є розуміння навчання як пізнавальної діяльності, у ході якої здобувач освіти не просто засвоює навчальний матеріал, а й пізнає світ. Основою такої діяльності є злиття засвоюваного суспільного досвіду із власним, особистим, досвідом, який постійно збагачується у процесі навчання.

Сьогодні більшість імен, якими називають новонароджених, належить до системи традиційних імен, успадкованої від попередніх поколінь, але естетично відшліфованої.

У нашій магістерській роботі розглянемо особові власні імена кримських татар, а також казахів, узбеків, таджиків, які належать до кримськотатарської громади м. Дрогобича «Іхсан-Щірість». Ці імена мають спільний корінь та походження. Багато імен, запозичені з інших мов, зазнали фонетичних видозмін. Наприклад, давньоперське ім'я Гульнара – квітка гранату^{1,2}; «гуль» – квітка, «нар» – гранат. Також воно має й інші форми в кримськотатарській мові: Гульнар, Гулінар, Гульнара, а в узбецькій та таджицькій мовах – Гульнор, Гульнора.

У другій половині VII ст. арабські завоювання дійшли і до чорноморських степів, де до цього часу існувала тюркська держава Хазарський каганат (650–

969). В силу цих історичних подій, пов'язаних з довгим військовим протистоянням та з тимчасовими угодами з арабами, в Хазарський каганат почала проникати і розвиватися ісламська релігія. З цього часу ісламська релігія розширювалася по всій території каганату. Тоді ж на кримську землю проникають і арабські імена, які складають більшість іменника тюркських народів, зокрема й кримських татар [8, 299].

Арабські імена складають переважну частину кримськотатарського іменника, але в процесі природної адаптації вони настільки видозмінилися, що в фонетичному оформленні не завжди можна побачити арабське першоджерело. До таких імен відносять, наприклад: Асєнє – від араб. – хасанат – благодатна¹, Ферає – від араб. – «фарах» - радість¹, радісна²; Едіє – від араб. – «хадіє, хедіє» - подарунок, дар^{1,2}; Суміє – від араб. «сама» - високе небо; Абібє – від араб. ХАБІБА – любимиця, любляча¹; Джемаледін або Джемадін – «краса віри»; Самедін – «вічна релігія»; Саледдін від Салахуддін – «хто відстоює цінність віри» та інші.

Серед імен із релігійною семантикою виділяється ряд імен на честь пророків та праведників: Ільяс – «приходить на допомогу», про пророка Іллю або Ілію в Корані згадується тричі; Іса – «милість Божа», Ісус – один із п'яти пророків, яким були послані священні книги, згадується в Корані в 15 сурах і 93 айатах; Ісмаїл – «почує Бог», син пророка Авраама (Ібрахіма), вважається родоначальником арабів; Муса – «дитя», пророк Муса (Мойсей) згадується в Корані частіше, ніж інші посланці Аллаха; Мухаммед (Мухаммад) – «гідний хвали», останній посланець і пророк Аллаха, через Мухаммада (салляллаху алейхи уа саллям) Аллах послав людям священну книгу Коран; Ібраїм або Ібрахім (від Аврам – "батько народів") – один з 25 пророків, що згадуються у Священному Корані; Юсуф – "Бог примножить", пророк, арабська форма біблійського імені Йосип [11, 240].

Зміна формації та советизація 1920–1930-х років внесла свої зміни в імена. Під впливом більшовицької ідеології виникли неймовірні поєднання. Але лише деякі з них збереглися: Леніяр (Леняре) – ім'я комбіноване, утворено від

злиття скороченого російського псевдоніма Ленін та кримськотатарського слова "яр, яра, ярє" – "коханий, кохана". Таким чином, Леніяра – «улюблений Ленін»¹ або «любима Леніна»; Марлен («Маркс-Ленін»), Ленур («Ленін заснував революцію»).

Іменник і сьогодні поповнюється новими іменами, виникнення яких зумовлено важливими подіями та закономірностями розвитку суспільства. Так, відносно недавно почали вживати імена: Марат/Мурат (французьке з арабської – «бажання»), Артур (уельсько-англійське, спірно: кельтське чи тюркське – «мужній»), Ернест/Ернес (давньонімецьке – «серйозний») - ім'я увійшло у вжиток на початку ХХ ст. від імені Ернеста Хемінгуея (1899-1961) – американського письменника.

Отже, у кримських татар, як і у багатьох тюркських народів, імена мають кілька етимологічних пластів:

- 1) давньотюркські антропоніми: Заріна, Анора, Надіє, Незіре, Бекджан, Шевкет;
- 2) власне кримськотатарські особові імена: Нуріє, Найдє, Самедін, Ава, Семіє, Снавер, Смаіль, Саледін;
- 3) імена арабського походження: Едіє, Фазил, Сейфуллах, Ферає, Асенє, Мухаммад, Сейфуллах, Аділь;
- 4) імена, запозичені з перської мови: Гульнара, Ділявер, Саййора, Бахит, Сітора, Ніяра або Нігора;
- 5) імена, що виникли під впливом більшовицької ідеології: Леніяр, Лемар, Ленур;
- 6) імена, що з'явилися у другій половині ХХ століття: Ернес або Ернест, Марат;
- 7) імена, утворені під впливом персько-арабської культури, що складаються з тюрко-арабських та тюрко-перських компонентів: Ніяра, Фірдаус, Гульджамал, Незіре;
- 8) давньоєврейські імена: Мар`ям, Ільяс, Хавва, Муса, Іса, Юсуф [4, 40].

Особові імена – це особливі слова зі своєю структурою. Історично вони являли собою окреме слово або фразу. Як і будь-яке слово, запозичене з іншої мови, ім'я зазнає змін та вимовляється згідно особливостям мови, у якій воно вживається. Наявність діалектів у цій мові також впливає на іменник і ускладнює вимову та написання імен.

Кримськотатарська мова неоднорідна за своєю структурою. Існують три діалекти (південнобережний, північний і змішаний середній), перші два з яких відносяться до різних тюркських мегадіалектних груп (кипчацької та огузької), увібрали в себе всі характерні особливості даних мовних субстанцій. Кожному діалекту властиві свої фонетичні, морфологічні, лексичні, фразеологічні та синтаксичні особливості. Мовні відмінності знайшли своє відображення та в ономастиці – науці про власні імена. Виявлені у кримськотатарських іменах фонетичні варіації відображають особливості, що сягають огузьких і кипчацьких інваріантів.

Наочним прикладом фонетичного чергування може служити діалектне протистояння приголосних ф/п, а також б/п, яскраво виражене у Північному Криму у таких іменах, як Аніфе – Аніпе, Абібє – Абіпе, Ферає – Перає, Фазил – Пазил, Лютфіє – Лютпіє, Фатма – Патма.

Південнобережні імена характеризуються такими фонетичними явищами:

- випадіння деяких голосних: Еміне – Емне, Сумаїль (Ісмаїл) – Смаїл, Хатідже – Хатче, Ібраїм – Ібрам;
- випадіння фарингального «г» в імені Яг'я; південнобережний варіант – Яя;
- заміна задньомовного гортанного «к» на м'яке «х»: К'атидже – Хатідже (Хатче), Бакит – Бахит;
- заміна ненаголошеного верхньорядного «о» на середньорядне «у» в деяких вимовах південнобережжя, наприклад: Нуріє – Норіє;
- пом'якшення останнього приголосного в іменах: Фазил – Фазіль, Ісмаїл – Ісмаїль [10, 7].

Загальнокримськотатарською є тенденція заміни імені з арабською «а» на варіант з «е»: Назіра – Незіре (застережлива), Ніяра – Ніяре (сяюча), Мадіна – Медіне, Каусар – Кевсер, Аміна – Еміне.

Всі зазначені імена не тільки є усними варіантами, але й мають письмову фіксацію в офіційних документах (паспортах, свідоцтвах про народження та ін).

Крім того, було зафіксовано такі приклади фонетичних варіацій імен:

Ава – Авва, Хавва; Асене – Асіне, Асене (благодатна); Аніфе – Аніпе (єдинобожна); Бекір – Бакр (той, хто навчається, вивчає), Бахит – Бакит;

Вааде – Ваде (обіцянка), Гульнара – Гульнар – Гульнора, Гульджамал – Гульджамол;

Ділявер – Длявер (відважний), Зайнаб – Зейнеп – Зінеп (прикраса), Зарена – Заріна (золота);

Кявсар – Кевсер, Лютфіє – Лютфе – Лютпіє (добра), Леніяр – Леніяр – Леньяр – Леніяра;

Медіне – Мадіна, Мерієм – Мер'єм – Мар'ям, Махмуд – Мамут, Мухаммад – Мухамед;

Незіре – Назіра, Ніяра – Ніяре – Нігора, Нуруддін – Нурідін, Осман – Усман, Разіє – Рузіє – Розія;

Сайора – Сеяре – Саййора, Сенавер – Снавер, Сидика – Сідіка, Таснім – Тасім – Тасмін, Фазил – Фазіль – Пазил, Хамза – Амза, Шевкет – Шефкет.

Історично склалося, що ім'я першій дитині дають найстарші в сім'ї. Зазвичай ім'я дається на честь близької людини. Це сприяє збереженню в мові старих імен, а разом з ними історії. Протягом тривалого періоду не було словників та довідників особових імен, це призвело не тільки до того, що одні й ті самі імена у різних людей записуються по-різному, але й до того, що зменшилась кількість найпоширеніших імен, а деякі імена стали рідкісними. Наприклад: Ваде, Фера, Фазил, Незіре, Тасім, Каміль, Мідат, Фердевс, Кевсер, Фікрет, Шевкет, Афізе, Шахзаде, Фадме, Сидика, Бахтіле, тощо.

Але з відродженням ісламської релігії в народі стали більш вживаними імена релігійного походження. Батьки намагаються наректи дитину особливим

ім'ям із Корану або з особливим релігійним значенням: Мухаммад, Сейфуллах (меч Господа), Уммухан (матір ханів), Аміна, Мадіна, Таснім (райська ріка), Латіфа (мила), Мар'ям, Сумайя, Юсуф, Іса, Муса.

У іменниках багатьох народів ряд чоловічих і жіночих імен є одно корінними, кримськотатарська антропоніміка не є виключенням. В нашій громаді також є багато імен, які мають загальний корінь. Це такі імена:

Аділь – Аділе, Азіз – Азізе, Амін – Аміна, Амір – Аміра, Бахит – Бахті, Бекджан – Бекджана, Гафар – Гафурє, Джамал – Джаміль – Джаміля, Ділявер – Діляра, Заріф – Заріфе, Кяміль – Камілла, Нур – Нуріє, Садик – Садакат, Самір – Саміра, Фазил – Фазіле – Фазле, Хабіб – Хабіба, Халід – Халіде, Шахзод – Шахзода.

Більшість імен кримських татар мають у своєму складі менше десяти букв, проте зустрічаються і довгі імена. Довжина імені в основному залежить від додавання приставок : в чоловічих іменах - абду-, аджи-, дос-, кель-, курт-сеїт-, сейд-); у жіночих - аджи-, гуль-, курт-, менглі-; а також компонентів, які вказують на соціальне положення, -бей-, заде-, султан-, хан-, шерфе-). Наприклад: Абдуррахман, Абдульгаффар, Абдульвосітхон, Джамалітдін, Самаріддін, Уммухан, Гульджамал, Гульнара.

Отже, проаналізувавши 98 імен кримськотатарської громади Дрогобича ми виявили, що найбільш популярні такі імена: Мухаммад, Мадіна, Мустафа, Аміна, Сумайя, Шевкет, Гульнара, Ісмаїл. Ці імена мають як дорослі, так і діти громади.

II.2. Вплив міжкультурної комунікації на формування особових імен у молодіжному середовищі

Завдяки своїй природі та місцеположенню кримський півострів завжди приваблював інші народи або етнічні групи до себе. Це сприяло формуванню тут нових етнічних спільнот. Кожен етнос, що оселився на півострові, вносив

свої корективи в суспільне й культурне життя Криму. Зрозуміло, що це не могло не позначитися й на його антропонімії.

Унаслідок багатовікових контактів людей різних культур імена переносилися на величезні відстані, запозичувалися мовами інших культур, ставали інтернаціональними, а водночас зберігали національну самобутність. З другої половини XIX ст. з'ява російської мови на півострові починає домінувати, а це впливало і на національні мови загалом, і на антропонімію, зокрема [22].

Розглянемо способи й принципи творення особових форм імен у молодіжному середовищі на прикладі іменника кримськотатарської громади Дрогобича. Проаналізуємо зменшувально-пестливі форми імен. Для тюркських мов не характерні зменшувально-пестливі форми, але під впливом російської мови такі форми з'являються.

Так, за допомогою формантів *-ка, -шка (-чка), -шечка, -ша* – утворюються нові варіанти кримськотатарських жіночих імен: *Амінка* (від *Аміна*), *Нурієшка* (від *Нуріє*), *Аніфеша* (від *Аніфе*), *Лейлечка* (від *Лейля*), *Айшечка* (*Айше*); шляхом усічення можуть з'являтися форми: *Зєма* (від *Земіне*), *Мєдя* (від *Медіне*) тощо. Варіанти чоловічих імен творяться додаванням формантів *-к, -чик, -ша* й усіченням: *Мустафаша, Мустік, Муся, Муст* (від *Мустафа*), *Діляверчик, Ділік* (від *Ділявер*), *Нурджанчик, Нурік, Нур* (від *Нуржан*) та ін.

Замість кримськотатарських варіантів імен утворюються форми, подібні до зменшувальних форм російських імен: *Надя* (від *Надіє*), *Катя* (від *Хатідже*), *Діма* (від *Ділявер*), *Аня* (від *Аніфе, Айше*), *Ася* (від *Асенє*), *Лєнка* (від *Леніяр*), *Ілюха* (від *Ільяс*), *Федя* (від *Фазил*) .

У молодіжному жаргоні кримськотатарські імена можуть мати форми, співвідносні з європейськими: *Емма, Ем* (від *Еміне*), *Ерік* (від *Ернес*), *Кемел* (*Каміль*) тощо. У молодіжному середовищі при безпосередньому спілкуванні також уживаються форми, утворені шляхом звукової гри: *Мага* (від *Мухаммад*); змішаним способом: *Ася* (від *Асма*), *Зая / Зайка* (від *Зайнаб*), *Фатя* (від *Фатіме*), *Еня / Еньчік* (від *Енвер*).

Цікавими є нікнейми кримськотатарських користувачів інтернету.

Можна виділити такі принципи їх утворення:

1. Ніки, що вказують на місце проживання або походження предків. Використовуються історичні, довоєнні назви топонімів – місць проживання кримськотатарського населення. Молоді кримські татари, знаючи своє коріння, обирають ніки, утворені від назв сіл або місцевостей, звідки походить їхній рід. Наприклад: *Qirim balasi* (дитя Криму, кримський хлоп), *Kefeli Oglan* (феодосійський хлопець), *УСКУТлю* (ускутський, із села Ускут), *Таракташли*, *Yaliboynu* (ялтинський, південнобережний), *Багчасарайли* (житель Бахчисараю) тощо [15].

2. Ніки, пов'язані з традиційною формою поєднаного імені. У кримськотатарській мові здавна існували бінарні імена – особове ім'я в поєднанні з ім'ям, прізвищем або прізвиськом батька: *Абу Усман* (батько Усмана), *Ваде Ебасан*. Іноді до особового імені додавалися слова-детермінанти -*кизи* (дочка), -*оглу* (син): *Fazil-Qizi*, *Шевкет оглу* [13].

3. Ніки, що підкреслюють національну самоідентифікацію користувачів: *Qirim Qizi* (дочка Криму), *Qirim Oglu* (син Криму), *Qirimli* (кримець), *Qirimtatar Kizi* (кримськотатарська дочка), *TATAR BOY* або *TAT BOY* (поєднання назви національності та англійського слова «boy»).

4. Ніки, що вказують на належність до ісламського віросповідання: *Qirim Muslimi* (мусульманин Криму), *Альхамдулиллях* (хвала Аллаху!), *ебабіль* (райський птах) тощо.

5. Як нікнейми використовуються загальні імена, уживані у формах етикетного звертання: *hanım*, *aga*, *aqay*, *tata* тощо: *Фазил-бей*, *Аміна ханум*, *Едіє тата*.

Як «аватари» (графічні зображення користувачів) власники таких ніків обирають картинки із кримськотатарською символікою (тамга), національним прапором, іншими символами, пов'язаними з культурою, релігією, літературою кримських татар, або фото в національних костюмах. Іноді це поєднання особистої фотографії з національними символами. Кримськотатарські

користувачі з такими «промовистими» ніками й аватарами прагнуть не лише самоідентифікуватися, а й заявити про свій народ, розповісти іншим про існування кримськотатарського етносу.

6. Нікнейми, пов'язані з родом діяльності: *amina_photoprint*, *Земіне ZAMAN*, *Леранє «Кримській дворик»*, *Рушен Стоматолог* [12, 32].

Не можна не погодитися з професоркою А. М. Еміровою, що «сукупність кримськотатарських особових імен, їхні форми, етимологія й уживання — це один із компонентів традиційної духовної культури народу» [13].

У будь-якому молодіжному жаргоні нікнейми відіграють майже таку ж важливу роль, як і особові імена, адже поступово, виходячи за межі суто віртуального спілкування, вони входять у реальне життя й стають рівноцінними особовим іменам формами звертання.

Способи утворення кримськотатарських прізвиськ суттєво не відрізняються від загальноприйнятих. Виняток становлять кілька прикладів прізвиськ кримськотатарською мовою: Кайнана (свекруха, теща), Кабак (гарбуз, порожня голова); двокомпонентні: кафеджи Абдуррахман, кафе Абдуррахман (власник кафе Абдуррахман), Ліля пенір (Ліля, що продає бринзу) тощо.

II.3. Вивчення живомовної антропонімії представників кримськотатарської громади «Іхсан-Щирість» на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти м. Дрогобича

В умовах повномасштабної агресії та внутрішньої міграції місто Дрогобич стало прихистком для багатьох внутрішньо переміщених осіб, зокрема представників кримськотатарської громади, які формують тут освітнє та культурне середовище. Одним із осередків такої інтеграції є місцева кримськотатарська громада «Іхсан-Щирість», діти якої є здобувачами загальної середньої освіти у місцевих навчальних закладах. Кримськотатарська громада «Іхсан-Щирість», яка діє на території міста Дрогобича, є важливою складовою частиною місцевого багатокультурного простору. Діти громади навчаються у

різних закладах загальної середньої освіти міста: у ліцеї №1 ім. Івана Франка м. Дрогобича, ліцеї №14, ліцеї №4 ім. Лесі Українки, Дрогобицькій гімназії №17, гімназії № 16 ім. Юрія Дрогобича та гімназії №5. Це зумовлює постійний міжкультурний контакт у шкільному середовищі. Особливе місце в такий комунікації посідають особові власні імена, які виконують не лише номінативну функцію, а й виступають маркером етнічної та культурної ідентичності. Вивчення власних імен цих дітей на уроках української мови набуває особливої значущості, оскільки дозволяє вирішувати відразу два завдання: поглиблювати знання з ономастики та сприяти формуванню поваги до мовно-культурного розмаїття. Ономастикон кримських татар є унікальним поєднанням тюркських, арабських та перських імен, що відображає багатовікову історію народу і є важливим елементом його ідентичності.

У сучасних школах Дрогобича власні імена кримськотатарських дітей функціонують як елемент мовленнєвої взаємодії та соціальної адаптації. За результатами спостережень, анкетування та комунікації зі здобувачами освіти, можна стверджувати, що антропонімикон дітей громади «Іхсан-Щирість» органічно інтегрується у шкільне мовне середовище, однак має низку особливостей, які потребують окремого аналізу.

Кримськотатарські власні імена несуть глибоке семантичне навантаження, часто відображаючи побажання батьків щодо майбутніх чеснот дитини, або ж відсилають до ісламської чи тюркської історії. У мовленнєвій практиці здобувачів освіти Дрогобича зустрічаються імена, що ілюструють таку семантику:

Тюркські корені: Імена з елементом «Бек-» (повелитель, головний) або «-жан» (душа, дух), наприклад, Бекжан («сильний дух», «головний дух»), які підкреслюють мужність та стійкість. Імена, пов'язані з природою (Лейля – "темна ніч", Гульнара – «квітка гранату»).

Арабські корені: Імена з релігійно-філософським підґрунтям, як-от Халід («вічний», «незмінний»), Ільяс (біблійне ім'я, «Бог є мій Господь») або Самедін (від кореня «صَدَدَ» – «підтримувати, дбати»).

Перські корені: Імена, що вказують на високий соціальний статус або естетичну цінність, як-от Шахзода («дочка царя, принцеса»).

Жіночі імена часто містять компоненти, що означають красу, світло, або дорогоцінне каміння (Нуріс – світло, промінь, Сітора – зірка).

Вивчення етимології та значень цих імен на уроці української мови дозволяє учням вийти за межі звичного словника, розширює лексичний запас через запозичення та осмислення культурної ролі таких імен.

По-перше, оригінальна фонетична будова кримськотатарських імен часто є незвичною для україномовних учнів. Імена на зразок Сафіє', Лутфіє', Емір, Нуруддін, Ісмаїл, Уммухан потребують правильної артикуляції, тому на початкових етапах спілкування учні намагаються або уточнити звучання імені, або адаптувати його відповідно до власних мовних моделей. Переважно діти охоче вчаться правильно вимовляти імена однокласників, що сприяє формуванню поваги до їхнього етнокультурного походження.

По-друге, у мовленнєвій практиці школярів спостерігається явище варіативності звертань, що особливо характерне для міжетнічних колективів. Частина учнів використовує повні канонічні форми імен (Емір, Аміна, Салахуддін), інші вживають зручніші для українськомовного середовища зменшені або адаптовані форми (Емірчик, Амінка, Мустік). Такі процеси засвідчують природне входження імен у шкільний ужиток та їхнє поступове засвоєння іншомовними носіями.

По-третє, учні кримськотатарської громади самі ініціюють визначення того варіанта імені, яким бажають, щоб до них зверталися. Це свідчить про їхню сформовану особистісну та етнічну ідентичність. Зафіксовано випадки, коли учні наполягають на використанні повної кримськотатарської форми, а не адаптованої, аргументуючи це бажанням підкреслити власну культурну належність. Така тенденція відображає відчуття гордості за своє походження та важливість імені як символу ідентичності.

По-четверте, важливим чинником мовленнєвої практики є взаємодія з учителями. Педагоги загалом виявляють толерантність та увагу до правильного

відтворення імен дітей, звертаючись до них у формі, яку вони самі обирають. У випадках сумнівів чи труднощів учителі уточнюють наголоси, звучання та орфографію імен. Такий підхід сприяє створенню психологічного комфорту на уроках, підвищує рівень довіри та підтримує позитивний імідж школи як толерантного освітнього простору.

По-п'яте, у шкільному середовищі зафіксовано використання етикетних форм звертання, характерних для кримськотатарської традиції. Наприклад, учні в сім'ї або всередині громади можуть звертатися до дорослих «ага» – «брате, дядьку», «тата» – «сестро, тітко», однак у школі ці звертання переважно не функціонують. Однак учні іноді пояснюють своїм однокласникам значення цих слів, що сприяє міжкультурній комунікації та обміну мовними знаннями: «Відпросися в анашки (мами), підем гуляти!»

По-шосте, у мовленнєвій практиці учнів спостерігається інтерес до значень кримськотатарських імен. Діти різних національностей активно цікавляться семантикою імен, що спонукає до виникнення спонтанних мовленнєвих ситуацій, коротких розповідей та діалогів на тему походження власного імені. Це свідчить про інтегративний вплив антропонімів на формування комунікативних компетентностей.

Окремої уваги потребує феномен двокомпонентних імен або імен з елементами релігійної традиції, характерних для кримськотатарського антропонімікону (Сейфулла, Салахуддін, Нуржан, Мустафа Амін, Гульджамал). У шкільному середовищі такі імена переважно функціонують у скороченій формі (Сейф, Салах, Нурік, Мустафа), однак учні усвідомлюють їх повну структуру та значення, зберігаючи символічну цінність у сімейно-громадській комунікації.

Розглянемо зменшувально-пестливі варіанти імен дітей кримськотатарської громади «Іхсан-Щирість» м. Дрогобича. Прослідкуємо, як імена дітей вживають у родині, у громаді, у закладі загальної середньої освіти – серед однолітків та в колі друзів.

Таблиця 1

Ім'я	У родині	У громаді «Іхсан-Щирість»	Серед однолітків, друзів, у школі
Мухаммад Нур	Мухаммадік, Мухаммадігім, Нурчик, Нурчігім, Мухаммад, Мухаммад ага (брат), агашка (братик)	Мухаммад, Мухаммед, Мага	Мухаммад, Мага
Мустафа Амін	Мустафа, Мустік, Мустулік, Мустінка, Муся, Мусік, Мустафіна, Мустафасінка, Мустафа Амінчик	Мустафа, Мустік	Мустафа, Муст, Мустік
Сейфулла	Сейфулік, Сейфу, Сейф (меч), Сейфік, Сейфонька, Сейпік, Сефа	Сейфулла, Сейфуллах, Сейф	Сейфулла, Сейфік
Латіфа	Лятіпека, Латіфуля, Латіфе	Латіфа, Латіфка	Латіфа, Латіфка
Сафія	Сафіка, Сапікусь	Сафія, Сафійка	Сафія, Софійка
Аділь Абдуллах	Аділь, Адільчік, Адільок, Аділь-босс	Аділь, Адільчік	Аділь, Адільчік
Ділявер	Длявер, Ділік	Длявер, Ділік	Ділявер, Ділік
Медіне	Медіне, Медя, Медічка, Мадіночка, Медіш	Мадіна, Медіне, Медінешка, Медінека	Мадіна, Мадінка

Фікрет	Фікрет, Фікретік	Фікрет, Фікретік, Фікретушка	Фікрет, Фікретік
Халід	Халід, Халідік	Халід, Халідік	Халід, Халк
Хавва	Хавва, Хаввочка, Хавам	Хавва, Хаввочка, Хаввуся	Хавва, Хаввочка
Таснім	Таснім, Таснімка, Тата, Татосік	Таснім, Таснімка, Таснуся	Таснім, Тасмін, Таснімка
Нуржан	Нурджан, Нуржан, Нуржанім	Нуржан	Нуржан, Нурік

У кримськотатарській мові зменшувально-пестлива форма особових імен, як і іменників загалом, утворюється за допомогою зменшувально-пестливих афіксів (*охшав-кічільтюв ялгамалари*) **-чік** (Таснімчік, Лейлячік, Медінєчік) та **-чик** (Мустафачик, Латіфачик, Нурджанчик). Наголос завжди падає на афікс, який додає власному імені значення «маленький».

Мустафа – Мустафачик (маленький Мустафа або Мустафашик);

Таснім – Таснімчік (Таснімонька);

Сафія – Сафіячік (Сафійонька);

Халід – Халідчік (Халідик);

Хавва – Хаввачик (Хаввонька);

Щоб посилити пестливу форму ще більше, можна додати до зменшувально-пестливого афікса **-чік**, **-чик** афікс належності **-ім**, **-им**, який надає додаткового значення «мій», тоді [к] змінюється на [г]:

Ім'я + -чік(-чик) + -ім(-им) = ім'я + -чігім(-чигим)

Мухаммад – Мухаммадчик – Мухаммадчигим (мій маленький Мухаммадик);

Нур – Нурчик – Нурчигим (мій маленький Нурчик).

У подвійних імен змінюється тільки друга частина, а перша залишається незмінною:

Мустафа Амін – Мустафа Амінчик – Мустафа Амінчігім (мій маленький Мустафа Амінчик).

Інтеграція кримськотатарських імен у мовленнєву практику здобувачів загальної середньої освіти має відбуватися через практичні вправи та творчі завдання, що стимулюють комунікацію і розвивають міжкультурний діалог. На уроках української мови рекомендується використовувати такі методи:

Синтаксичний та морфологічний аналіз: Використання речень, де ці імена є головними або другорядними членами, для розбору: «Леніяр та Бекжан розповіли про звичаї своєї громади».

Етимологічні п'ятихвилинки: Коротка довідка про походження імені (наприклад, «Це слово походить від арабського кореня خ ل ا, що означає вічний»).

Творчі завдання: Написання есе або коротких оповідань на тему «Що означає моє ім'я» «Що означає ім'я мого друга», де учні досліджують власні імена та імена однокласників.

Словникова робота: Укладання міні-словничків «Імена наших друзів», де фіксується кримськотатарське ім'я, його значення, походження (араб., тюрк., перс.) та приклади використання в українському мовленні.

Вивчення ономастикону кримськотатарської громади у мовленнєвій практиці учнів Дрогобича має значний пізнавально-виховний потенціал:

1. Пізнавальний аспект: розширення лінгвокультурологічних знань про мовні контакти української та тюркської / арабської культур. Розуміння зв'язку між мовою, історією та релігією.
2. Виховний аспект (толерантність): запобігання ксенофобії та булінгу, що може виникати на ґрунті нерозуміння культурних особливостей. Свідоме вживання імен у правильній формі українською мовою (відмінювання, звертання) демонструє повагу до носія імені та його культури.
3. Мовленнєва практика: підвищення рівня мовленнєвої культури через осмислене використання антропонімів як елементів тексту.

Ця робота сприяє реалізації Державного стандарту загальної середньої освіти в частині формування громадянських та культурних компетентностей, доповнюючи уроки української мови простором для міжкультурного діалогу.

Загалом аналіз функціонування власних кримськотатарських імен у мовленнєвій практиці здобувачів загальної середньої освіти підтверджує, що ім'я є індикатором інтеграції, взаємного прийняття та культурної взаємодії. Учні закладів загальної середньої освіти м. Дрогобича демонструють відкритість до етнічної різноманітності, оскільки правильно відтворюють імена однокласників, цікавляться їхнім походженням та значенням.

Отже, власні імена дітей кримськотатарської громади «Іхсан-Щирість» виконують не лише ідентифікаційну функцію, але й стають важливим засобом формування культури міжетнічного спілкування, взаємоповаги та толерантності у шкільному середовищі Дрогобича. Їхнє функціонування підтверджує здатність сучасного освітнього простору інтегрувати різноманітні культурні елементи та сприяти гармонійному розвитку мовленнєвої компетентності здобувачів освіти різного етнічного походження.

ВИСНОВКИ

Живомовна антропонімія – це сукупність власних особових імен, які функціонують у мовленні конкретної спільноти в певний історичний період. Живомовна антропонімія кримськотатарської громади Дрогобича «Іхсан-Щирість» – це реальні імена, якими користуються представники цієї спільноти, їхні варіанти, традиції найменування та культурні значення, які вони несуть. Їхнє вивчення на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти дає змогу учням краще зрозуміти мовну картину світу кримських татар, культуру співжиття народів України та розвиток сучасного українського ономастичного простору. Проведене дослідження засвідчило, що антропонімна система кримськотатарської громади «Іхсан-Щирість» м. Дрогобича є складним соціокультурним явищем, у якому поєднуються традиції минулого й тенденції сучасності. Власні імена виступають не лише засобом ідентифікації особи, а й важливим маркером етнічної належності, духовності та культурної пам'яті народу.

Виконання магістерської роботи та її апробація уможливили зробити такі висновки:

1. Іменник представників кримськотатарської громади Дрогобича «Іхсан-Щирість» є багатошаровим, динамічним утворенням та відображає історичні, релігійні й соціальні процеси, що відбувалися упродовж століть. Його історична глибина виявляється у збереженні давньотюркських, арабських, перських імен та свідчить про тісні міжкультурні зв'язки у різні історичні епохи. Важливу роль у формуванні іменника відіграє релігійний компонент – значна кількість імен, пов'язаних з ісламською традицією та текстами Корану.

2. Фонетичні варіанти імен пояснено діалектною різноманітністю кримськотатарської мови та адаптацією запозичених імен до мовної системи. Виявлені приклади чергування приголосних і голосних демонструють гнучкість ономастичної системи.

3. Соціально-політичні фактори суттєво вплинули на офіційну та живомовну антропонімію кримських татар, внівши нові утворення, часто штучного характеру, які сьогодні здебільшого є маргінальними. Мовна політика та освіта відіграють помітну роль у кодифікації та збереженні імен. Сучасна тенденція до релігійної самореалізації та національного відродження сприяє відновленню вживання традиційних імен, що мають глибоке значення для громади. У сучасному мовному просторі громади відбувається оновлення іменника: традиційні імена співіснують із модернізованими та запозиченими формами.

4. Словники особових імен є ключовим інструментом дослідження антропонімії, оскільки вони фіксують, систематизують і пояснюють зміни у мовній свідомості народу.

5. Кримськотатарська громада «Іхсан-Щирість» м. Дрогобича є важливою складовою частиною місцевого багатокультурного простору. Діти громади навчаються у різних закладах загальної середньої освіти міста: у ліцеї №1 ім. Івана Франка м. Дрогобича, ліцеї №14, ліцеї №4 ім. Лесі Українки, Дрогобицькій гімназії №17, гімназії № 16 ім. Юрія Дрогобича та гімназії №5. Це зумовлює постійний міжкультурний контакт у шкільному середовищі. Особливе місце в такій комунікації посідають особові власні імена, які виконують не лише номінативну функцію, а й виступають маркером етнічної та культурної ідентичності. Вивчення кримськотатарської антропонімії на уроках української мови набуває особливої значущості, оскільки дає змогу поглиблювати знання з ономастики та сприяти формуванню поваги до мовно-культурного розмаїття.

6. Інтеграція кримськотатарської живомовної антропонімії у мовленнєву практику відбувається і через практичні вправи (фонетичний, морфологічний, лексичний, етимологічний та синтаксичний аналіз) та творчі завдання на уроках української мови, що стимулює комунікацію і розвиває міжкультурний діалог.

7. Вивчення живомовної антропонімії кримськотатарської громади у мовленнєвій практиці учнів Дрогобича має значний пізнавально-виховний потенціал (розширення лінгвокультурологічних знань про мовні контакти української та тюркської / арабської культур; розуміння зв'язку між мовою, історією та релігією; запобігання ксенофобії та булінгу, що може виникати на ґрунті нерозуміння культурних особливостей; підвищення рівня мовленнєвої культури через осмислене використання антропонімів як елементів тексту тощо).

Отже, ономастичні дослідження на матеріалі кримськотатарської громади Дрогобича «Іхсан-Щирість» мають як мовознавче, так і етнопедагогічне значення. Вони відкривають можливість поглибленого вивчення ролі імен у духовній культурі народу, а також формують базу для подальших досліджень у сфері міжкультурної комунікації, етнолінгвістики та ономастики. Аналіз імен на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти дає змогу описати мовну ситуацію в середині кримськотатарської громади Дрогобича та її інтеграцію в освітній простір міста, глибше зрозуміти культурно-історичну тяглість, соціальні зрушення та ідентичнісні маркери, властиві цій спільноті. Подальше дослідження іменного фонду дозволить розширити уявлення про процеси мовної, культурної та етнічної інтеграції кримськотатарських імен в українському соціумі загалом та в освітньому просторі міста Дрогобича зокрема. Така робота сприяє реалізації Державного стандарту загальної середньої освіти в частині формування громадянських та культурних компетентностей, збагачуючи уроки української мови можливістю ведення міжкультурного діалогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хайбулла Ш. Кримськотатарські імена: походження та значення. Сімферополь: Вид. дім «Тезис», 2018. 188 с.
2. Озенбашли Е. М. Кирымтатар адлари. Лугат. Кримськотатарські імена. Словник. Акмесджит. Симферополь: «Таврія», 1992. 50 с.
3. Гафуров А. Г. Ім'я та історія. Про імена арабів, персів, таджиків та тюрків, 1987. 221 с.
4. Генеалогічний ІТ-сервіс Famiry. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://famiry.ru/database/names>

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асанов Ш. А. Кримськотатарський словник. Сімферополь, 2010.
2. Бачинська Г. Особливості чоловічого іменника переселенців. *Наукові записки ТДПУ*. Вип. II. Тернопіль, 2000. С. 123-126.
3. Белей Л. Ім'я дитини в українській родині: словник-довідник. Ужгород: Плай, 1993. 140 с.
4. Бушаков В. А. Семантичний аналіз кримських ойконімів із топоформантами -сала, -кой, -ель/елі та афіксом -лар/лер. *Тюркологія*. 1989. С. 40-49.
5. Будаєв Н. Особові імена мамлюків. *Західні тюрки в країнах Сходу* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buday.narod.ru/index.html>
6. Вагапова Ф. Г. Взаємодія арабського, фарсі, тюрко-татарського етнолексем при утворенні змішаного пласта татарських імен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.idmedina.ru/books/materials/rmforum/2/hist_vagapova.htm
7. Девлетов Р., Каленчук Г., Прадід Ю. Кримськотатарські прізвища, імена, по батькові / За ред. Ю. Прадіда. Сімферополь: Таврія-плюс, 2000. 128 с.
8. Емірова А. М. Кримськотатарський ономастикон як об'єкт етнолінгвістики. *Світ мови*: матеріали конференції, присвяченої пам'яті проф. М.М. Копиленко. Алмати, 2019. С. 299-305.
9. Емірова А. М. Онімія як об'єкт лінгвокультурології. *Наукові і методичні основи філологічної освіти в умовах багатомовності*. Київ, 1999. С. 29-34.
10. Емірова А. М. Моє ім'я. *Голос Криму*, № 42, 12 жовтня 2007. С.7.
11. Емірова А. М. Оніми як кумулятивні знаки етнічної культури. *Вибрані наукові праці*. Сімферополь: Кримучпедвидав, 2008. 366 с.
12. Коман О. М. Екскурс до таємниці імені та прізвища твого. *Розкажіть онуку*. 2023. № 3. С. 32-33.

13. Къдырова У. Къырымтатар антропонимикасы меселесине бир назар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tatkonvolut.at.ua/publ/antroponimika/12>
14. Медведєва О. Ю. Динаміка особових імен мешканців Українського Придунав'я (на матеріалі Кілійського та Болрадського р-ів Одеської обл.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2021. 20 с.
15. Осташ Л. Р. Автохтонні та псевдоавтохтонні власні особові імена відапелятивного походження в чехів й українців. *Студії з ономастики та етимології*. Київ: Інститут української мови, 2022. С. 130-138.
16. Павелко С. П. Динаміка жіночих особових імен м. Косова. *Наукові записки. Серія: Мовознавство*. Тернопіль, 2003. Вип. 1. С. 48-52.
17. Редько Ю. Наші імена. Історія. *Ми і світ*. 2006. №2. С. 52-55.
18. Русанівський В. Запозичені особові імена та прізвища. *Складні питання сучасного українського правопису*. Київ: Наукова думка, 1980. С. 103-124.
19. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: словник-довідник. Київ: Наукова думка, 1996. 336 с.
20. Худайбердієва (Аширгельди-гизи) О.А. Деякі особливості сучасної кримськотатарської антропонімії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d292fe20-a47e-4847-a6ee-cfce86d95ac5/content>